

**Національний університет «Острозька академія»
Економічний факультет
Кафедра фінансів, обліку і аудиту**

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: **«ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи МФК-61
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»
освітньо-професійної програми
**«ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА
СТРАХУВАННЯ»**
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Павлючук Тетяна Сергіївна

Керівник – доктор економічних наук, доцент
Дем'янчук Ольга Іванівна
Рецензент – доктор економічних наук, доцент
Антонюк Олена Ростиславівна

"РОБОТА ДОПУЩЕНА ДО ЗАХИСТУ"

Завідувач кафедри фінансів,
обліку і аудиту

_____ (проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.)
(підпис)

Протокол № _____ від « ____ » _____ 2021 р.

Острог – 2021

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет економічний
кафедра фінансів, обліку і аудиту
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту
проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.
“.....”..... 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студента**

Павлючук Тетяни Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку регіону»

Керівник роботи: доктор економічних наук, доцент Дем'янчук Ольга Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджено наказом по Академії від “.....”.....202.....р.
№.....

2. Термін здачі студентом закінченої роботи:.....

3. Вихідні дані до роботи: нормативні та законодавчі акти, положення, дослідження та пояснення спеціалістів, наукові праці, звітність Волинської ОДА про виконання місцевого бюджету та реалізації цільових програм та статистичні дані досліджуваного регіону.

4. Перелік завдань, які належить виконати: виявити економічну сутність місцевого бюджету, його склад і структуру; дослідити систему показників оцінки значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку регіону; проаналізувати рівень виконання видаткової частини обласного бюджету Волинської області та визначити достатність фінансування соціально-економічних сфер області; виявити шляхи оптимізації видатків у соціальній сфері при бюджетному плануванні Волинської області, згідно адміністративної реформи.

5. Перелік статистичного, графічного матеріалу: структурно-динамічний аналіз доходів та видатків обласного бюджету, структури загального та спеціального фонду обласного бюджету, бюджетний механізм фінансування соціальної сфери.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	<i>Дем'янчук О. І., доктор економічних наук, доцент</i>	02.03.2021	02.03.2021
Розділ 2	<i>Дем'янчук О. І., доктор економічних наук, доцент</i>	04.05.2021	04.05.2021
Розділ 3	<i>Дем'янчук О. І., доктор економічних наук, доцент</i>	29.05.2021	29.05.2021

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення літератури	до 03.02.2021	
2.	Розробка змісту (плану)	до 02.03.2021	
3.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи (чорновий варіант):		
3.1	Розділ 1	до 04.05.2021	
3.2	Розділ 2	до 29.05.2021	
3.3	Розділ 3	до 30.09.2021	
4.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи із врахуванням зауважень	до 16.11.2021	
5.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	до 23.11.2021	
6.	Рецензування кваліфікаційної роботи	до 07.12.2021	
7.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі Реєстрація на Moodle	до 07.12.2021	

Студент _____

Павлючук Т. С.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

Дем'янчук О.І.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра

Тема: *Значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку регіону*

Автор: *Павлючук Тетяна Сергіївна*

Науковий керівник: *д.е.н., доц. Дем'янчук Ольга Іванівна*

Захищена “ ” *20...року.*

Короткий зміст праці:

Кваліфікаційна робота присвячена науковому обґрунтуванню теоретико-методологічних засад механізму формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

Окрема увага виділена обласному бюджету Волинської області, а саме виявлення економічної сутності місцевого бюджету, його складу і структури, вивчення змісту соціально-економічного розвитку регіону та значення в ньому місцевого бюджету а також дослідження системи показників оцінки значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку регіону.

Проведено структурно-динамічний аналіз доходів та видатків обласного бюджету Волинської області, аналіз рівня виконання видаткової частини обласного бюджету Волинської області та визначення достатності фінансування соціально-економічних сфер області; оцінка розробки та реалізації соціально-інвестиційних проектів області і значення в них міжнародної технічної допомоги.

Запропоновано шляхи оптимізації видатків у соціальній сфері при бюджетному плануванні Волинської області, згідно адміністративної реформи, опису заходів із забезпечення зростання фінансування за рахунок бюджету розвитку та поясненню активізації бренд-менеджменту в області, як інструменту підвищення рівня соціально-економічного розвитку залучення бюджетних коштів.

(підпис автора)

ANNOTATION

of qualification work

for obtaining a master's degree

Topic: *The importance of the local budget in the socio-economic development of the region*

Author: *Tetyana Pavlyuchuk*

Supervisor: *PhD, professor Olha Demianchuk*

Protected “.....”20... року.

Summary of work:

The qualification work is devoted to the scientific substantiation of the theoretical and methodological foundations of the mechanism of local budget formation in the conditions of decentralization and their impact on the socio-economic development of the regions.

Special attention is paid to the regional budget of Volyn region, namely identifying the economic essence of the local budget, its composition and structure, studying the content of socio-economic development of the region and the importance of the local budget and research of the local budget in socio-economic development.

Structural and dynamic analysis of revenues and expenditures of the regional budget of Volyn region, analysis of the level of execution of the expenditure part of the regional budget of Volyn region and determination of the adequacy of funding for socio-economic spheres of the region; assessment of the development and implementation of social and investment projects of the region and the importance of international technical assistance in them.

Ways to optimize expenditures in the social sphere in budget planning of Volyn region, according to administrative reform, description of measures to increase funding from the development budget and explain the intensification of brand management in the region as a tool to increase socio-economic development of budget funds.

(author's signature)

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	9
1.1. Економічна сутність місцевого бюджету, його склад і структура	9
1.2. Соціально-економічний розвиток регіону, його зміст та значення в ньому місцевого бюджету.....	24
1.3. Система показників оцінки значення місцевого бюджету у соціально- економічному розвитку регіону.....	31
РОЗДІЛ 2	
ОЦІНКА ЗНАЧЕННЯ ОБЛАСНОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	38
2.1. Структурно-динамічний аналіз доходів та видатків обласного бюджету ...	38
2.2 Аналіз рівня виконання видаткової частини обласного бюджету Волинської області та визначення достатності фінансування соціально-економічних сфер області.....	47
2.3. Оцінка розробки та реалізації соціально-інвестиційних проектів області і значення в них міжнародної технічної допомоги.....	53
РОЗДІЛ 3	
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	67
3.1 Оптимізація видатків у соціальній сфері при бюджетному плануванні Волинської області, згідно адміністративної реформи	67
3.2. Забезпечення зростання фінансування за рахунок бюджету розвитку	77
3.3. Активізація бренд-менеджменту в області, як інструмент підвищення рівня соціально-економічного розвитку залучення бюджетних коштів	83
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Зважаючи на сучасні тенденції щодо децентралізації управління фінансовими ресурсами держави, актуальності набуває цілісність визначення ролі та значення місцевих бюджетів в структурі місцевих фінансів. Внаслідок посилення централізації бюджетного планування минулих років був практично втрачений зв'язок між місцевими бюджетами та програмами соціально-економічного розвитку територій. Бюджети в силу обмеженості наявних ресурсів не могли забезпечити соціально-економічне зростання на місцевому рівні. Тому децентралізація бюджетної системи є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади.

Питання щодо функціонування та наповнення місцевих бюджетів України в умовах децентралізації, їх ролі у соціально-економічному розвитку регіонів розглядали в своїх працях наступні вчені: Андрущенко В., Василик О., Дем'янишин В., Дем'янчук О., Кириленко О., Крупка М., Лисяк Л., Луніна І., І. Лютий О., Опарін В., Пасічник Ю., Сідельникова Л., Федосов В., Чугунов І., Юрій С. та інші.

Метою дослідження є визначення напрямів підвищення значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку Волинської області на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів механізму формування місцевого бюджету цієї області в умовах децентралізації та впливу його на соціально-економічний розвиток регіону.

Для досягнення мети нами було окреслено наступні завдання дослідження:

- виявлення економічної сутності місцевого бюджету, його складу і структури;
- вивчення змісту соціально-економічного розвитку регіону та значення в ньому місцевого бюджету;
- дослідження системи показників оцінки значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку регіону;

- структурно-динамічний аналіз доходів та видатків обласного бюджету Волинської області;
- аналіз рівня виконання видаткової частини обласного бюджету Волинської області та визначення достатності фінансування соціально-економічних сфер області;
- оцінка розробки та реалізації соціально-інвестиційних проектів області і значення в них міжнародної технічної допомоги;
- виявлення шляхів оптимізації видатків у соціальній сфері при бюджетному плануванні Волинської області, згідно адміністративної реформи;
- опис заходів із забезпечення зростання фінансування за рахунок бюджету розвитку;
- пояснення активізації бренд-менеджменту в області, як інструменту підвищення рівня соціально-економічного розвитку залучення бюджетних коштів.

Об'єкт дослідження є фінансові ресурси обласного бюджету Волинської області, а предметом – значення обласного бюджету у соціально-економічному розвитку області.

У роботі використовувалися наступні методи: методи теоретичного узагальнення і порівняння при визначенні сутності поняття місцевого бюджету та соціально-економічного розвитку; методи структурного та функціонального аналізу – при розгляді особливостей аналізу та дослідження доходів та видатків місцевого бюджету; емпіричний – при зборі статистичного матеріалу, його систематизації й при наочному відображенні результатів дослідження; графічний.

Інформаційну базу роботи становлять матеріали законодавчі та нормативні акти України з питань місцевих бюджетів; положення, дослідження та пояснення спеціалістів, наукові праці, звітність Волинської ОДА про виконання обласного бюджету та реалізації цільових програм та статистичні дані досліджуваного регіону.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Економічна сутність місцевого бюджету, його склад і структура

Економічна природа місцевого бюджету проявляється в тому, що за його допомогою місцеві органи самоврядування надають суспільні блага та послуги за принципом територіального поділу, які істотно впливають на рівень добробуту та якість життя. За своєю формою місцевий бюджет - це основний фінансовий план органів місцевого самоврядування, за матеріальним змістом - централізований фонд їх фінансових ресурсів.

Аналізуючи теоретичні аспекти цього питання, вважаємо необхідним розглянути та глибше дослідити економічну сутність поняття «місцевий бюджет», його склад та структуру.

Елементи створення системи місцевого самоврядування розпочалися з XI-XV ст., у цьому періоді країни Європи були поділені на князівства та інші територіально-громадські об'єднання, розвиток яких залежав від особливостей їх історичного розвитку, типу цивілізацій, які у ньому склалися, ходу етнічних процесів, розвитку господарських зв'язків, транспортних шляхів, особливо торгівля спонукала до становлення міських громад які мали статус автономних одиниць, прикладом таких громадських утворень можна вважати міста Галицько-Волинського князівства, які реалізовували на своїй території закони магдебурзького права.

В історичному аспекті саме слово «бюджет» походить від нормандського «bouquebouqtte», що означає «кишеня», «торба». З нього надалі утворилося англійське слово «budget», яке пізніше в такому написанні перейшло й у французьку мову [46, 222].

На початку місцевий бюджет був офіційним документом (звітом) про зібрані на певній території громади доходи та здійснені видатки. Пізніше, під час розвитку державної фінансової системи, виникла необхідність планувати та розраховувати доходи громади, що необхідні для виконання державних функцій.

На початку організації бюджетної системи місцеві бюджети визнавались сукупністю завдань, які покладено на місцеві органи в поєднанні із сукупністю коштів, що знаходяться в розпорядженні цих органів для виконання цих завдань. Деякі з вітчизняних вчених, а саме Василик О. Д. [7], Павлюк К. В. [33] та інші покладають в основу визначення терміну місцевих бюджетів саме територіальний принцип та розглядають їх в якості бюджетів місцевих окремих територіально-адміністративних одиниць.

Досліджуючи історію розвитку теоретичних основ місцевих бюджетів та їх ролі у забезпеченні функціонування місцевих органів влади, виділяють період потужного розвитку теоретичних знань, що відбувся наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в Німеччині. Видатними представниками німецької школи економіки були Р. фон Кауфман, Штейн та Р. Вагнер. Ці вчені досліджували фінанси місцевих громад як окремої ланки фінансової системи держави, наряду із приватними та державними фінансами [5].

Становлення стійкого усвідомлення про суть місцевого бюджету відбувалось на протязі досить тривалого терміну, і, хоч економічні відносини, що виникали в процесі формування та використання місцевого бюджету розвиваються ще з феодальних часів, визначення поняття місцевого бюджету з'явилося тільки на початку ХІХ століття. Цей термін вперше визначено у енциклопедичному словнику Брокгауза та Єфрона, як «загальний фінансовий закон місцевої общини, на якому базується розпис доходів та витрат общини, а також забезпечення виконання доходів та витрат держави загалом» [5]. Це тлумачення має переважно функціональний погляд над економічним, але науковці уже досить точно формулюють і обґрунтовують зміст цього поняття.

За визначенням італійського вченого Л. Косса у дослідженні «Основи фінансової науки», основними вимогами до місцевих бюджетів є такі:

- вимога узгоджувати витрати цього бюджету з надавачами коштів;
- контроль за витрачанням сум бюджету місцевою владою [5].

Французький дослідник-фінансист О. Годме визнавав місцевий бюджет як складову державних фінансів, а самі державні фінанси як «суспільне багатство грошей та кредиту, що перебуває в розпорядженні органів держави» [5]. Особливістю цього твердження є те, що науковець вперше висловлює ідею проте, що місцевий бюджет є інструментом вирішення державою таких проблем, як політичні не тільки для вирішення політичні, зовнішньоекономічні та оборонні, але й соціальні, тобто забезпечення добробуту членів місцевої громади. «Користуючись розмежуванням фінансових ресурсів на загальнодержавні та місцеві, держава забезпечує населенню матеріальний достаток та безпечне існування, і немало роль в цьому вперше починають відігравати саме місцеві бюджети»[46, с. 223].

Погляди на сутність та функції місцевих бюджетів трансформувались протягом тривалого терміну під впливом різних факторів політичного та соціально-економічного характеру. Визначено, що державна форма правління є основним фактором безпосереднього впливу на формування та розвиток інституту місцевих фінансів. Вона визначає порядок організації структури державної влади, принципів функціонування бюджетної системи та місця місцевих бюджетів у ній.

У часи, коли Україна була у складі СРСР, побудова системи її місцевих бюджетів підпорядковувалась принципам централізованого управління, тобто місцеві бюджети були складовими частинами єдиного бюджету СРСР. Це визначало формальність прийняття бюджетних рішень на місцях та зводилось до виконання суто соціальних функцій. Після проголошення незалежності Україна впроваджує принципи децентралізації при побудові системи місцевих фінансів. При цьому гостро постає проблема ефективного перерозподілу

бюджетних коштів, зокрема через відсутність законодавчого регулювання формування місцевих бюджетів відповідно до європейських стандартів.

Сьогодні основним законодавчим актом, що регулює бюджетні процеси є новий Бюджетний кодекс України, що набув чинності 01.01.2021 року. Бюджетний кодекс України регулює відносини в процесі складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, звітування за їх виконання та контроль за додержанням бюджетного законодавства.

За Бюджетним кодексом, бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Таке законодавче тлумачення дає узагальнене уявлення про бюджет як план доходів та видатків на бюджетний рік і не задовольняє потреб сьогодення щодо дослідження його економічної сутності. Тому вважаємо за доцільне надати більш детальний аналіз тлумачень поняття «місцевий бюджет» різними вітчизняними та зарубіжними науковцями (табл. 1.1).

Розглянувши визначення місцевих бюджетів, які дають провідні фахівці, і визначення, які зазначено в законодавчих актах, на нашу думку, можна стверджувати, що місцевий бюджет – це частина єдиної системи фінансів, яка являє собою план (кошторис) доходів і видатків фінансових ресурсів, які формуються, розподіляються та перерозподіляються для забезпечення реалізації повноважень органів місцевого самоврядування та фінансування соціально-економічних заходів.

Таким чином, проаналізувавши трактування поняття «місцеві бюджети» різними вітчизняними науковцями і визначивши наявність різних векторів дослідження даної категорії, визначити місцеві бюджети слід з позиції їх багатоаспектності та системності. На рисунку 1.1 подано комплексний підхід визначення місцевих бюджетів.

Таким чином, місцеві бюджети слід розглядати, як багатоаспектне та комплексне поняття, трактування та дослідження якого можна проводити з

різних сторін. Місцеві бюджети займають особливе місце не лише в бюджетній системі держави, а й одне з центральних місць в економічній та фінансовій системі держави, а також має вагому суспільну роль.

Таблиця 1.1

Морфологічна оцінка поняття «місцевий бюджет»

№ п/п	Автор	Сутність поняття	Ключові слова
1	Василик О.Д.	«Місцевий бюджет – фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування» [7]	Фонди фінансових ресурсів
2	Сунцова О.О.	«Місцевий бюджет– сукупність розподільчих відносин, які виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства» [47]	Сукупність розподільчих відносин
3	Кириленко О.П.	«Місцевий бюджет– план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [19]	Для забезпечення завдань і функцій
4	Кравченко В.І.	«Місцевий бюджет – це план (кошторис) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування, який необхідно розглядати як правовий акт і як економічну категорію» [20]	План (кошторис) видатків і доходів
5	Павлюк К.В.	«Місцевий бюджет – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування»[33]	Фонди фінансових ресурсів
6	Економічний словник	«Місцевий бюджет-це грошові відносини, що виникають між місцевими органами самоврядування та суб'єктами розподілу створеної вартості в процесі формування територіальних фондів грошових коштів, які використовуються для соціально-економічного розвитку регіонів та поліпшення добробуту їх населення» [14].	Соціально-економічний розвиток

* Джерело:[46, 7, 47, 19, 20, 33, 14]

Місцевий бюджет має певні, властиві лише йому особливості – зосередження певної частини національного доходу на рахунках територіальної одиниці та її подальше використання на задоволення економічних і соціальних потреб певної громади.

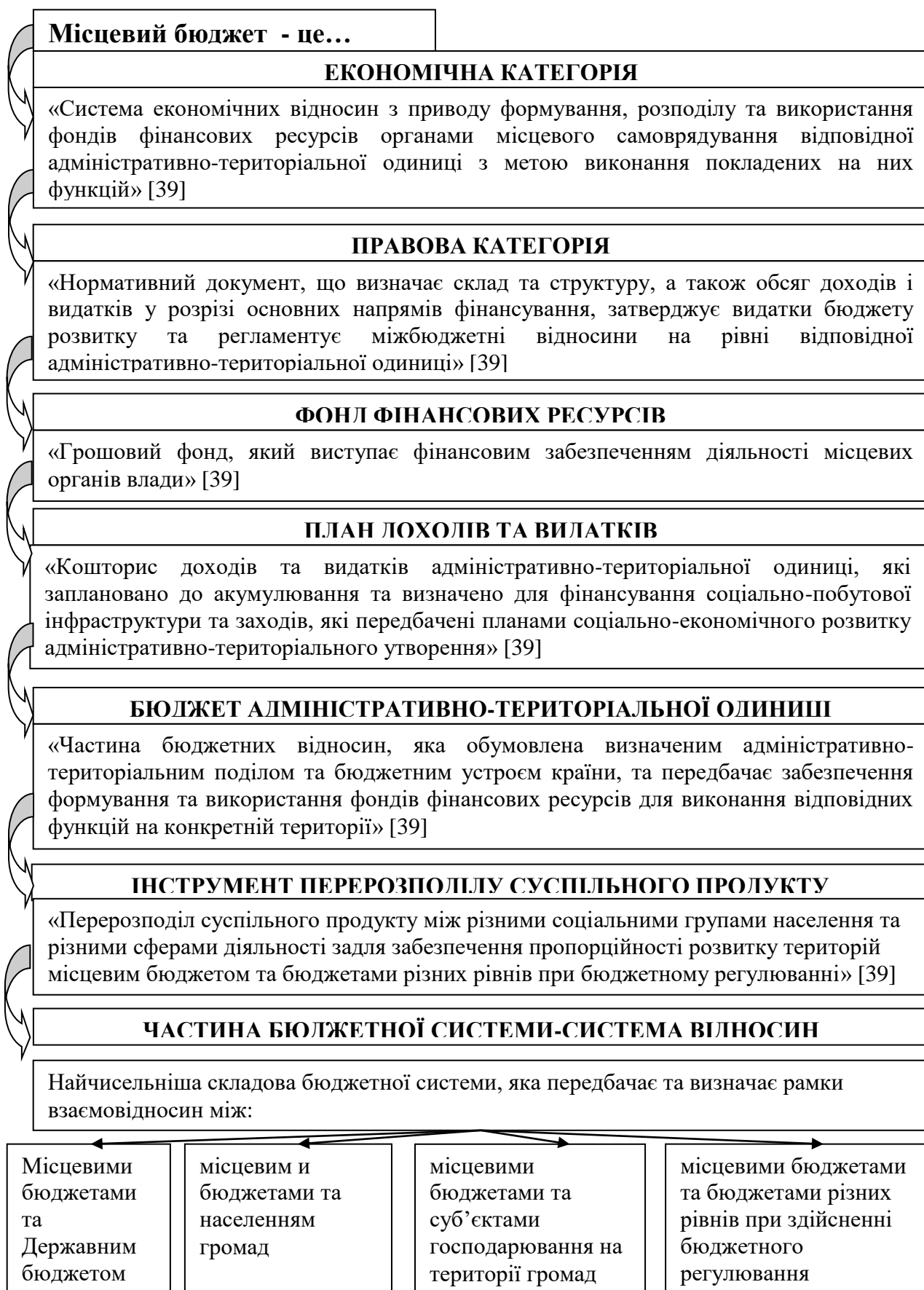

Рис. 1.1 Комплексний підхід визначення категорії місцеві бюджети

* Джерело: [39, с. 127]

Окремо слід звернути увагу також на питання основних ознак місцевих бюджетів. До них належать такі:

До них належать такі:

- територіальна приналежність місцевого бюджету (критерієм віднесення певного бюджету до місцевих є не просто адміністративно-територіальна приналежність, а належність до територіальної громади як форми самостійної організації населення. Ця ознака відображає сферу дії місцевого бюджету);
- соціальна спрямованість (близько третини коштів місцевих бюджетів використовуються на забезпечення соціальних потреб населення);
- залежність формування та використання фінансового ресурсу місцевого бюджету від економічного потенціалу території;
- залежність формування та функціонування місцевого бюджету від особливостей побудови міжбюджетних відносин;
- законодавча та нормативно-правова визначеність особливостей складання та функціонування місцевих бюджетів;
- визначення місцевих органів влади, населення та суб'єктів господарювання, які знаходяться або проживають на території адміністративно-територіального утворення, учасниками бюджетних відносин [39].

Формування інституту місцевих бюджетів в Україні відбувається на основі принципів побудови бюджетної системи, серед яких відповідно до Бюджетного кодексу такі:

- принцип єдності бюджетної системи України (даний принцип характеризується формуванням на основі єдиної для усіх елементів бюджетної системи нормативно-правової та законодавчої бази, єдиної фінансово-грошової системи, єдиних правил регулювання міжбюджетних відносин, єдиної бюджетної класифікації тощо);
- принцип самостійності (як державний, так і місцеві бюджети є самостійними елементами бюджетної системи, жодні з місцевих бюджетів чи державний бюджет не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання інших);

- принцип збалансованості (взаємозалежність формування дохідної частини бюджету та планування видаткової частини у відповідному бюджетному періоді);
- принцип повноти (склад бюджету включає усі надходження та витрати, визначені відповідними нормативно-правовими актами);
- принцип обґрунтованості (планування та формування доходів та видатків бюджетів здійснюється відповідно до рівня соціально-економічного розвитку та основних макроекономічних показників на основі розроблених та затверджених методик та правил);
- принцип ефективності і результативності (формування інституту місцевих бюджетів має відповідати вимогам досягнення відповідних національних цілей, інноваційного розвитку економіки та зниження затратності витрачання фінансових ресурсів);
- принцип цільового використання бюджетних коштів (бюджетні кошти витрачаються виключно на цілі, які визначаються бюджетними призначеннями та асигнуваннями);
- принцип субсидіарності (перерозподіл бюджетних ресурсів відбувається між бюджетами різних рівнів для забезпечення максимального наближення гарантованих коштів до безпосередніх споживачів);
- принцип справедливості та неупередженості (розподіл бюджетних ресурсів між бюджетами різних рівнів відбувається на основі справедливості та зниження рівня соціальної диференціації);
- принцип прозорості та публічності (процес формування та виконання бюджетів різних рівнів має відбуватися прозоро та з забезпеченням доступу громадськості до нього) [2].

Суть поняття «місцевий бюджет» розкривається в їх призначенні через їх основні функції (рис. 1.2). До таких функцій слід віднести наступні:

- розподільну – функція, яка полягає в розподілі та перерозподілі чистого доходу, який формується у суспільстві між суб'єктами бюджетних відносин, якими є практично усі учасники суспільного виробництва, і, через яку

відбувається зосередження фінансових ресурсів у руках держави для задоволення нею потреб суспільства.

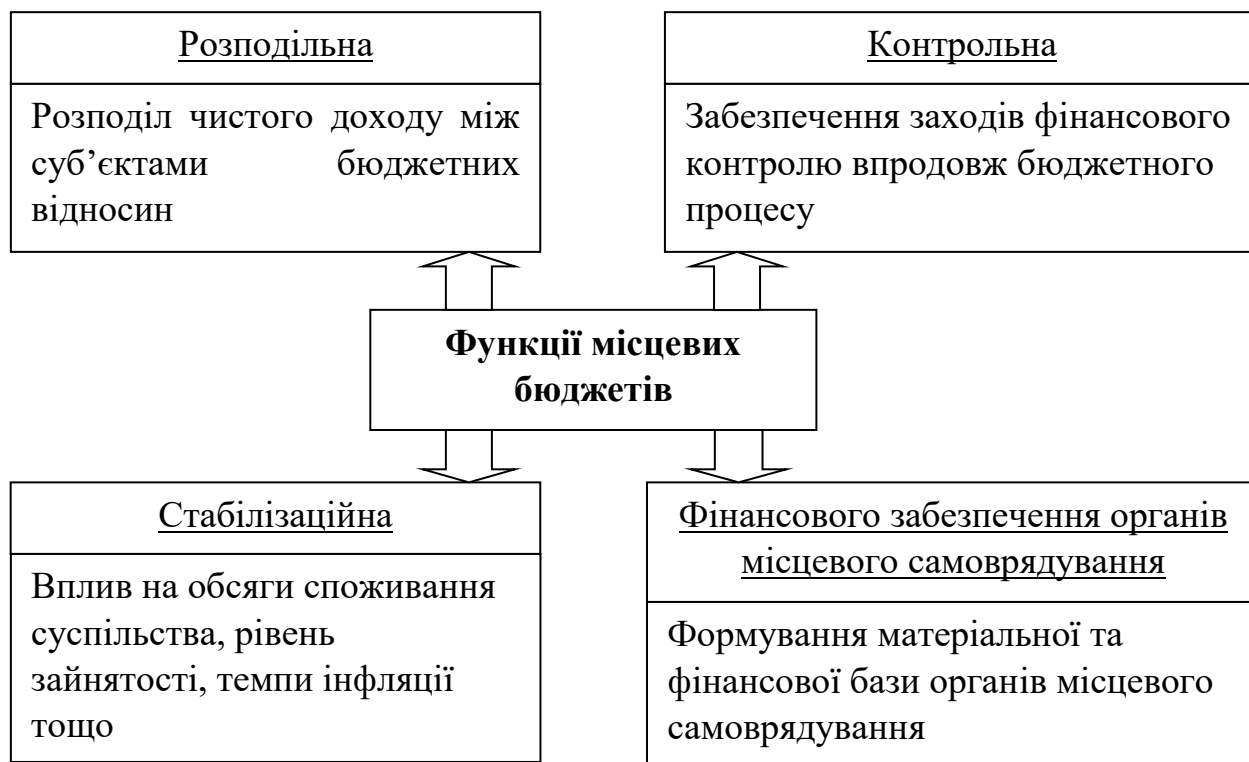

Рис. 1.2 Функції місцевих бюджетів

*Джерело:[39, с. 127]

Основною метою перерозподільних заходів у процесі формування та виконання місцевих бюджетів є забезпечення вирівнювання рівня надання соціальних послуг. Проте, реалізація таких заходів може мати своїм наслідком формування стимулів для міграції громадян з однієї місцевості до іншої, де рівень надання соціальних послуг та соціальної допомоги вищий. Способом уникнення таких наслідків є встановлення загальнонаціональних параметрів видатків з бюджетів на перерозподільчі заходи. При цьому на користь реалізації саме на локальному рівні розподільчої функції свідчить той факт, що саме на місцях влада краще ознайомена з потребами, майновим та фінансовим становищем мешканців;

- контрольну – функція, яка полягає у забезпеченні реалізації заходів фінансового контролю впродовж усього бюджетного процесу – від етапу планування та формування доходів місцевих бюджетів до моменту контролю за ефективністю витрачання бюджетних коштів та їх цільовим спрямуванням;

- стабілізаційну – функція, якою передбачено вплив на обсяги споживання суспільства, рівень зайнятості, темпи інфляції тощо. Слід зауважити факт обмеженості можливостей використання інституту місцевих бюджетів для реалізації даної функції. Причиною цього є взаємозв'язки та взаємний вплив на розвиток адміністративно-територіального утворення зовнішніх чинників, зокрема, чинники руху товарів, капіталу, робочої сили, стимулювання економічного зростання в межах певного регіону, що забезпечує вплив і на результативність місцевого бюджету як стабілізатора соціально-економічної ситуації в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці;

- функцію фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування – функція, ціллю якої є формування матеріальної та фінансової бази місцевих бюджетів для реалізації органами місцевого самоврядування своїх функцій [17].

Розглянувши функції місцевих бюджетів, варто дослідити структуру бюджетної системи України. Структура місцевих бюджетів зв'язку із адміністративною реформою зазнала значних змін з 01 січня 2021 року.

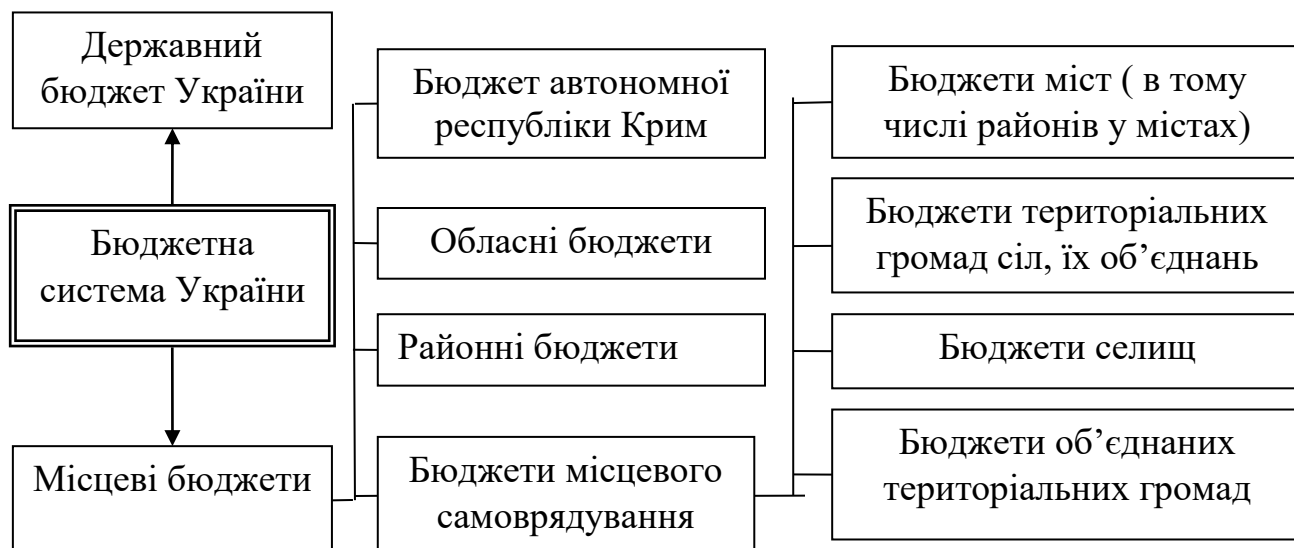

Рис. 1.3. Структура місцевих бюджетів України

*Джерело:[2]

На рисунку 1.3 відображена структура бюджетної системи України відповідно до ст. 5 Бюджетного Кодексу України, яка складається із державного та місцевих бюджетів. До останніх належать бюджет Автономної Республіки Крим; обласні бюджети; районні бюджети; бюджети місцевого самоврядування.

Визначивши структуру бюджетної системи слід детально вивчити складові частини місцевих бюджетів та порядок їх формування та використання.

Основними складовими місцевого бюджету є:

- загальний фонд, що включає надходження, що забезпечують виконання загальних видатків, що не мають конкретної мети;
- спеціальний фонд є джерелом фінансування спеціальних видатків місцевого бюджету, тобто спрямовується на певні програми.

Також, місцевий бюджет поділяється на:

- поточний (адміністративний) бюджет;
- бюджет розвитку (капітальний або інвестиційний).

Вже із назви цих видів бюджетів зрозуміло їх призначення, а саме, поточний бюджет є джерелом поточних чи адміністративних видатків, а бюджет розвитку фінансує капітальні видатки.

Доходи бюджету є фінансовою основою місцевого самоврядування і їх формування здійснюється за допомогою держави, державного бюджету, який є джерелом фінансової підтримки місцевих органів влади.

За Бюджетним кодексом України доходами бюджету визнаються «податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)» [2].

Доходи місцевих бюджетів поділяються на:

- власні – такі, що місцеві органи можуть акумулювати самостійно;

- передані – такі, що передані з Державного бюджету місцевому безповоротно. Вони ще мають назву міжбюджетних трансферів.

Власні джерела фінансових доходів місцевих бюджетів мають велике значення, адже є частиною доходів, на обсяг яких місцева влада може впливати. Їх частка коливається в межах від 45-47% загальних доходів місцевих бюджетів [16].

Джерелами формування власних доходів місцевих бюджетів є такі:

- податкові надходження, що є частиною загальнодержавних податків та зборів, серед яких основними є податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, рента за використання природних ресурсів тощо, а також місцеві податки та збори, а саме: єдиний податок, туристичний збір та інші. Ці податкові надходження завчають значну частку місцевих бюджетів – на рівні 88% їх загальних власних доходів;

- неподаткові надходження, що включають орендну плату, держмити, штрафи, плату за видачу дозволів та ліцензій. Ці надходження мають частку у 10% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів;

- інші надходження, що включають кошти, отримані від міжнародних організацій, урядів інших країн, донорська допомога, а також кошти від реалізації майна та інші. Як правило, ці кошти не мають значної частки в місцевому бюджеті до 2% [16].

Рівень та значення різних джерел надходження доходів у структурі кожного конкретного місцевого бюджету визначається специфікою розподілу податків та зборів, визначеною Бюджетним кодексом України. Причому, останніми роками, в межах розширення функцій місцевої влади перерозподіл спрямовано на розширення фінансової бази місцевих бюджетів. На місця спрямовується все більша частина податків та зборів загальнодержавного рівня, а також місцевих висланих доходів. Це спонукає місцеві громади нарощувати виробничий потенціал власного регіону. Наприклад, суми податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) спрямовується до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення, районних та обласних бюджетів, і не

надходить до сільських, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення. Останні місцеві бюджети отримують доходи, в основному, за рахунок місцевих податків.

Наступним за обсягом джерелом формування дохідної частини місцевих бюджетів є грошові потоки із державного чи іншого місцевого бюджету. Ці кошти передаються у вигляді дотацій та субвенцій, які ще називають міжбюджетними трансфертами. Такий перерозподіл необхідний з причини неспроможності органами місцевого самоврядування фінансувати покладені на них функції лише за рахунок власних доходів місцевих бюджетів, і спрямовуються на утримання шкіл, лікарень, житлово-комунального господарська тощо.

Існують принципові відмінності між дотаціями та субвенціями. Зокрема, щодо дотацій законодавець не обмежує напрямки їх використання, тобто їх можна використовувати на поточні потреби громади, при цьому існують окремі винятки, коли певні дотації спрямовуються додатково на чітко визначені напрямки використання, наприклад, виплату заробітної плати непедагогічного персоналу шкіл, здійснення поточних видатків на утримання шкіл, лікарень тощо. Щодо субвенцій, то вони чітко спрямовані на певні потреби та обмежені у напрямках використання.

Видами дотацій є такі:

- базова та реверсна. Їх призначення полягає у горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності території;
- стабілізаційна, що призначається для компенсації диспропорцій бюджетів, як правило районних, через появу бюджетів ОТГ. Останні, як відомо, мають прями взаємовідносини з державним бюджетом;
- додаткові дотації на окремі цілі з визначеним напрямком використання.

Власні та перерозподілені доходи місцевих бюджетів є фінансовою основою для здійснення видатків органів місцевого самоврядування на соціальний та економічний розвиток територіальної громади. Такі видатки,

зокрема, здійснюються на утримання шкіл, садочків, лікарень, амбулаторій, видачу соціальних допомог та субсидій тощо.

Оскільки основне призначення видатків місцевих бюджетів – це фінансування здійснення місцевою владою своїх обов’язків, виконання цих бюджетів є передумовою ефективності соціально-економічної політики місцевих управлінців. Фінансові ресурси окремих регіонів здійснюють вплив на рівень децентралізації місцевої влади, а також на ряд важливих соціально-економічних показників: рівень добробуту населення регіону, його соціального забезпечення; інвестиційна привабливість регіону, якість та повноту виконання бюджетних програм місцевого рівня.

Бюджетні видатки за сутністю є засобом здійснення фінансування видатків соціального спрямування, регулювання та розвитку економічних процесів регіону, посилення його інвестиційної привабливості, є засобом стимулювання ефективного використання бюджетних коштів, управління бюджетом.

Бюджетний кодекс України передбачає, що з місцевих бюджетів можуть здійснюватися видатки на:

- утримання місцевої пожежної охорони;
- утримання муніципальних формувань з охорони громадського порядку;
- утримання органів місцевого самоврядування;
- здійснення соціального захисту та соціального забезпечення за програмами місцевого значення щодо соціального захисту окремих категорій населення, компенсаційних виплат за пільговий проїзд окремих категорій громадян та інших соціальних видатків;
- фінансування місцевих програм розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
- фінансування місцевих культурно-мистецьких програм;
- фінансування програм підтримки кінематографії та засобів масової інформації в регіонах;

- фінансування програми з розвитку фізичної культури і спорту місцевого значення ;
- здійснення типового проектування, реставрації та охорону пам'яток архітектури і регіонах;
- утримання та обслуговування транспорту, дорожнього господарства, регіонального підпорядкування;
- здійснення фінансування заходів з організації рятування на водах;
- фінансування обслуговування місцевого боргу;
- фінансування програм природоохоронних заходів місцевого значення, впровадження енергозберігаючих технологій та інше;
- здійснення управління комунальним майном;
- регулювання земельних відносин;
- фінансування заходів у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- фінансування заходів з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки місцевого значення;
- проведення місцевих виборів у регіонах;
- фінансування програм підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;
- надання пільг ветеранам війни та іншим особливим категоріям громадян;
- фінансування місцевих програм підтримки здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти на умовах регіонального замовлення у відповідних закладах освіти та інші [2].

Отже, за результатами дослідження отримано наступні висновки, що для ефективного здійснення своїх функцій та завдань із соціально-економічного розвитку регіону місцевій владі необхідно володіти достатнім джерелом фінансових ресурсів, яким є місцевий бюджет. Місцеві органи влади, відповідно до законів, володіють повноваженнями з приводу використання та розпорядження наявними коштами, земельними ділянками та іншим

комунальним майном громади. В дійсності, фінансові можливості місцевих органів влади обмежені, адже дохідна частина місцевих наповнюється нерівномірно і часто виникають касові розриви у обсягах надходження коштів та необхідних обсягів їх виплати. Також ці можливості часто не відповідають нормам забезпечення соціальних гарантій.

Доходи місцевого бюджету – це найвагомніше джерело фінансових ресурсів місцевого самоврядування і ефективних їх розподіл і використання впливає на успіх кожного окремого регіону країни. Місцеві органи влади повинні бути зацікавлені у підвищенні такої ефективності раціональної економії ресурсів, адже така політика є шляхом до зростання добробуту населення території, підконтрольній цій владі. Тому ефективне формування та раціональне використання місцевих бюджетів має велике значення у соціально-економічному розвитку областей, районів та інших територій України.

1.2. Соціально-економічний розвиток регіону, його зміст та значення в ньому місцевого бюджету

Не викликає заперечень той факт, що забезпечення економічного зростання та соціально-економічного розвитку країни напрямку залежить від ефективності функціонування соціально-економічної системи кожного регіону та нарощенням його соціально-економічного потенціалу. Рівень соціально-економічного потенціалу визначається низкою чинників і досягнення структури та характеру синергійної взаємодії економічної системи регіону із економічною системою держави дозволяє розробляти та реалізовувати напрямки соціально-економічного розвитку економіки України в цілому. На регіональному рівні вирішується ряд важливих питань, зокрема: відтворення продуктивних сил, реалізація проектів соціально-економічного розвитку, соціальної підтримки нанесення місцевих громад та інші. Рівнем розвитку економіки регіонів визначається загальний рівень економічного розвитку країни, тому питання дослідження та обґрунтування теоретико-методологічних аспектів такого

розвитку, виявлення та інтенсифікація складових є надзвичайно важливими напрямками дослідження.

Регіоном вважають частину території, яка характеризується набором притаманних їй ознак, серед яких виділяють: природно-географічні, економічні, демографічні, екологічні та інші. Регіон може співпадати з межами адміністративно-територіальної одиниці або об'єднувати декілька таких одиниць.

Термін «розвиток» часто вживається в таких поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки України (або іншої країни), розвиток регіону, міста. У кожному випадку під розвитком розуміємо будь-яку прогресивну зміну перш за все в економічній сфері. Якщо зміна кількісна, говорять про економічне зростання. При якісній зміні мова може йти про структурні зміни або про зміну змісту розвитку, або про придбання економічною системою нових характеристик.

Разом із суто економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку. Більше того, соціальні характеристики давно вже стали повноправними показниками, що оцінюють ступінь розвитку будь-якого регіону [28, с. 88].

Розвиток завжди має спрямованість, визначену метою або системою цілей. Якщо ця спрямованість позитивна, то говорять про прогрес, якщо негативна, то про регрес або про депресію. Іншими словами, природа розвитку регіонів завжди припускає певну мету або декілька цілей.

Розвиток регіону — багатовимірний і багатоаспектний процес, який розглядається з погляду сукупності різних соціальних, економічних і екологічних цілей. Навіть якщо мова йде тільки про економічний розвиток, він розглядається спільно з розвитком соціальним.

Соціально-економічний розвиток включає такі аспекти: зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках [28, с. 85].

Основною метою економічного розвитку більшості країн світу і їх регіонів є поліпшення якості життя населення. Тому процес соціального, економічного і екологічного розвитку включає три найважливіші складові:

- підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти;

- створення умов, що сприяють зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності;

- збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи.

Останні два показники якості життя не завжди враховуються при оцінках рівня соціально-економічного розвитку країн і регіонів, проте останнім часом в управлінській науці і практиці їм надається все більше значення. Розвиток будь-якого регіону — багатоцільовий і багатокритерійний процес.

Отже, соціально-економічний розвиток регіону відображає єдність і розвиток всіх аспектів, сфер і фаз суспільного відтворення з урахуванням єдності продуктивних сил і соціально-економічних відносин, що проявляються у процесі життєдіяльності людини. Основні складові даної категорії визначаються за економічною, соціальною, екологічною, демографічною сферами суспільного виробництва.

Просторова система країни в цілому не може тривалий час ефективно і стійко прогресувати, спираючись на слабку «базу» регіонів. Необхідна опора на сильні регіони, повний облік територіальних чинників господарювання, який є надзвичайно важливим для сучасної України. Без проведення активної територіальної соціально-економічної політики, без формування методичних основ територіального управління, успіхи на шляху створення ефективної територіально-господарської системи неможливі. Тому особливе значення має створення адміністративно-правової та соціально-економічної бази здійснення модернізації та динамічного розвитку територій, що не можливе без адекватних та сильних місцевих бюджетів.

Місцеві бюджети є частиною бюджетної системи України та держави взагалі, впливаючи на соціально - економічний розвиток регіонів і, як наслідок, на економічне становище держави (рис. 1.4). Значною мірою місцеві бюджети впливають на вирішення загальнодержавних економічних і соціальних завдань: розвиток інфраструктури регіонів, фінансування агропромислового комплексу, промисловості і енергетики, будівництва.

Рис. 1.5 Роль місцевих бюджетів у економічній системі держави

*Джерело [30]

Разом з тим, основними напрямками використання регіональних бюджетних ресурсів України є фінансування соціального захисту і соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти. З огляду на це слід зазначити, що на сучасному етапі ринкових перетворень місцеві бюджети повинні бути дійовим засобом впливу на регіональну економіку.

Отже, можливо відмітити, що місцеві бюджети є особливою формою розподільчих та економічних відносин, щодо формування, розподілу та використання фонду фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади, виокремлення частини вартості суспільного продукту, і

призначені для соціально-економічного розвитку регіону, задоволення різноманітних соціально-культурних, побутових та комунальних потреб членів територіальної громади та в якому формування сприятливого середовища для створення валового внутрішнього продукту і розширеного відтворення.

Станом на 01.01.2021 року кількість місцевих бюджетів складала 1952, з них 1469 бюджетів – це бюджети об'єднаних територіальних громад (табл. 1.2)

Таблиця 1.2

Кількість місцевих бюджетів на 01.01.2021 року

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають взаємовідносини з державним бюджетом
бюджети міст республіканського обласного значення	13	1
районні бюджети	136	119
бюджети об'єднаних територіальних громад	1469	1438
бюджети районів у містах обласного значення	35	0
бюджети міст районного значення	6	0
бюджети селищ міського типу	39	0
бюджети сільрад (сіл)	229	0
Разом	1952	1582

*Джерело: [25]

Бюджет, як фінансова категорія, є формою акумуляції фінансових ресурсів, призначених для забезпечення виконання функцій держави. За своєю суттю бюджет наділений суспільною рисою, оскільки він є джерелом фінансування суспільних потреб. За призначенням бюджет відображає засіб збалансування суспільних потреб із фінансовими ресурсами за умов їх обмеженості.

Реалізація бюджету як фінансової категорії проявляється в:

- утворенні фондів фінансових ресурсів;
- використанні бюджетних ресурсів;
- здійсненні контролю за рухом бюджетних ресурсів.

На нашу думку, бюджет повинен відповідати певним вимогам. Однією з вимог є необхідність універсальності побудови бюджету. Місцеві бюджети –

основа місцевого фінансового господарства адміністративно-територіальної одиниці. Показуючи стан місцевого фінансового господарства, в бюджеті відображаються доходи та видатки певної адміністративно-територіальної одиниці, які, згідно з Бюджетним кодексом та іншими законодавчими актами, зараховуються у бюджет і проводяться з нього.

Необхідно зазначити, що не всі доходи, які акумулюються на даній території, зараховуються у місцеві бюджети, а також не всі видатки, які проводяться на тій самій території, відображаються у місцевих бюджетах. Пояснюється це тим, що такі податки, як ПДВ, акцизний збір та інші сплачуються до Державного бюджету, частина закладів, що розташовані в конкретному регіоні, та заходів загальнодержавного значення фінансуються з Державного бюджету.

Наступною вимогою до місцевих бюджетів є їх публічність. Ця вимога полягає в тому, що бюджет повинен бути оприлюднений з тією метою, щоб кожна людина мала можливість розуміти мову цифр, обґрунтованість можливості розуміти мову цифр, обґрунтованість податкових вилучень і фінансування видатків.

Основним призначенням місцевих бюджетів, на наш погляд, є фінансове забезпечення розвитку регіонів, вирішення соціально-економічних завдань органів місцевого самоврядування. Проте механізм перерозподілу бюджетних коштів виступає об'єктом централізованого державного регулювання і багато в чому визначається системою оподаткування, монетарною політикою і макроекономічними факторами.

Тому необхідність його постійного вдосконалення об'єктивна. Це вимагає визначення такого перерозподілу, який зумовлений потребою підтримання певного життєвого рівня в окремих регіонах країни, а також забезпечення умов діяльності підприємств державної й недержавної форм господарювання. Виходячи з того, що існують значні відмінності між численними інтересами державної влади і управління, з одного боку, та підприємницькими

структурами і фізичними особами – з іншого, проблема використання завжди обмежених централізованих фінансових ресурсів має велику актуальність.

Згідно з ст. 95 Конституції України, бюджетна система України будується на засадах справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, місцеві бюджети є формою утворення і використання бюджетних ресурсів, інструментом фінансового забезпечення і регулювання соціально-економічного розвитку регіону.

В умовах ринкової економіки роль місцевих бюджетів зростає, але змінюються форми і методи їх впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці.

У сучасних умовах децентралізації кожна громада складає свою програму розвитку, на якій базується її бюджет. Ці програми мають бути пов'язані з програмами інших громад і держави загалом.

Питання затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з питань місцевого самоврядування відносяться до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад і вирішуються на пленарних засіданнях відповідних рад. Фінансування регіонального розвитку здійснюється через фінансування проектів регіонального розвитку, які відбираються на конкурсній основі і забезпечуються коштами за рахунок Державного фонду регіонального розвитку (далі – ДФРР), бюджетної підтримки ЄС, регіональних та місцевих бюджетів.

Формування політики розвитку регіону та її реалізації ж пріоритетними для місцевих органів, і саме вони мають планувати та розраховувати джерела фінансування для певних програм. Велику роль відіграють у цьому процесі ОТГ, які розробляють проекти розвитку певних напрямків соціально-економічної сфери та виділяють певні кошти з місцевого бюджету на реалізацію цих проектів, і також фінансують їх спільно з загальнодержавними чи недержавними бюджетами та фондами.

За умов зростання регулюючої ролі місцевих бюджетів необхідним є удосконалення системи й методів управління цими бюджетами, що має здійснюватися, виходячи із поглибленого аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів та з урахуванням відповідного досвіду зарубіжних країн.

Підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що на сучасному етапі соціально-економічний розвиток економіки України неможливий без успішного розвитку регіонів країни. Сутність соціально-економічного розвитку регіонів полягає у процесах відтворення продуктивних сил регіону, реалізації проектів соціально-економічного розвитку, вирішенні ключових соціальних проблем та задоволенні потреб населення. Зрозуміло, що для ефективного виконання місцевими органами влади завдань соціально-економічного розвитку, необхідно мати міцну фінансову базу. Місцевий бюджет і є тим фондом фінансових ресурсів, що забезпечує впровадження напрямків стратегічного розвитку регіонів та територій, виконання соціальних та економічних, екологічних та інших проектів з розвитку та упорядкування місцевих територіальних громад.

1.3. Система показників оцінки значення місцевого бюджету у соціально-економічному розвитку регіону

Місцеві бюджети є складовою частиною бюджетної системи і одночасно частиною місцевих фінансів. Вони віддзеркалюють складні та багатогранні економічні відносини що виникають під час формування та використання бюджетних коштів. Доходи та видатки місцевих бюджетів мають спільні характеристики з- це носії розподільчих відносин та їх призначення полягає у найповнішому задоволенні потреб населення певного регіону.

Розподіл вартості ВВП через формування та використання місцевих бюджетів призводить до виникнення грошових відносин між бюджетами різних рівнів, підприємствами – отримувачами бюджетних коштів. При цьому

характерною особливістю місцевих бюджетів є відображення ними частини грошових відносин, що функціонують на окремій території.

Тому місцеві бюджети займають особливе місце у бюджетній системі України, адже вони концентрують «понад 80% усіх фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевого самоврядування» [48].

Місцеві бюджети є частиною бюджетних відносин і як категорія характеризуються ознаками, що притаманні державним фінансам в цілому, і одночасно мають свої специфічні особливості:

- бюджет є економічною формою перерозподільчих відносин, що пов'язані із вилученням частини ВВП у держави та використання її для суспільних потреб;

- бюджет є інструментом перерозподілу ВВП між найважливішими сферами суспільного виробництва та суспільної діяльності, між територіями та регіонами країни [48].

Роль і місце місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів можна визначити через аналіз їх кількісних та якісних характеристик. Цей аналіз здійснюється через оцінку та обґрунтування бюджетних показників та їх значень, динаміки їх зміни протягом певного періоду і повинен проводитись на всіх етапах бюджетного процесу.

Методика аналізу бюджетних показників багато в чому залежить від поставлених завдань і визначається його предметом і змістом. Аналіз складання бюджету містить такі напрями дослідження: фінансовий стан галузей сфери матеріального виробництва; очікуване виконання бюджету поточного року; дохідна частина проекту бюджету за джерелами надходжень; видаткова частина проекту бюджету за напрямками використання бюджетних коштів.

Аналізуючи виконання бюджетів необхідно розрахувати наступні показники: виконання планів з надходжень доходів по кожному з окремих джерел; виконання плану видатків за напрямками фінансування;

Микитюю І. визначає, що «аналіз виконання бюджету має охоплювати: виконання показників надходжень доходів за окремими джерелами; виконання

плану видатків за напрямками фінансування і галузям виробничої та невиробничої сфери; виконання боргових бюджетних зобов'язань; касове виконання бюджету та стадії його виконання» [26, с. 90].

Економічний аналіз бюджету, в основу якого покладено низку показників, визначає ефективність використання бюджетних коштів та загальну ефективність управління фінансовими ресурсами регіону.

Потрібно зазначити, що нині практично відсутні єдині критерії класифікації бюджетних показників щодо їх видів. Отже, важко визначити необхідний і достатній обсяг вихідної інформації та оцінити результативність аналізу.

Аналіз показників здійснюється за допомогою використання аналітичних таблиць, які створюються на основі даних про доходи та витрати місцевого бюджету за минулі роки. В цих таблицях визначаються прогнозні показники на поточний та наступний бюджетний період, що включають індикатори «економічного та соціального розвитку громади, індикативні прогнозні показники бюджету за основними видами доходів, фінансування та видатків, взаємовідносини бюджету самоврядування з державним бюджетом та іншими місцевими бюджетами» [26].

Основними методами та інструментами аналізу бюджетних показників є:

- метод порівняння, за якого показники звітного періоду порівнюються із плановими чи з показниками минулого періоду. При цьому розраховують абсолютний приріст; темпи зростання; темпи приросту, абсолютне значення одного відсотка та коефіцієнт еластичності;

- метод групування, в основу якого покладено класифікацію явищ і процесів та факторів, що на них впливають. Цей метод доцільно застосовувати при аналізі джерел доходів бюджету за групами доходів, наприклад, від податків та зборів;

- метод ланцюгових підстановок [26, 91-94].

Розвиток місцевих бюджетів та їх значення у бюджетній системі держави визначає актуальність проблеми аналізу територіальних бюджетів. «Зокрема,

для соціально-економічного розвитку кожної території, актуальності набуває визначення рівня фінансової достатності території, стан бази її власних доходів; визначення рівня стійкості територіального бюджету; виявлення факторів, які впливають на фінансовий стан території; оцінка правильності бюджетної політики, що провадиться місцевими адміністраціями» [26, с. 95].

Г. Поляк пропонує такі методи визначення рівня стійкості територіальних бюджетів [35].

- умова абсолютної стійкості бюджету:

$$V_m < D_v + D_r, \quad (1.1)$$

де V_m – мінімальні видатки бюджету, млн. грн;

D_v – власні доходи бюджету, млн. грн;

D_r – регулюючі доходи бюджету, млн. грн.

- умова нормальної стійкості бюджету:

$$V_m = D_v + D_r, \quad (1.2)$$

- умова нестійкого стану бюджету:

$$V_m = D_v + D_r + D_z, \quad (1.3)$$

де D_z – додатково залученні фінансові ресурси, млн. грн.

умова кризового стану бюджету:

$$V_m > D_v + D_r, \quad (1.4)$$

Аналіз територіальних бюджету проводиться на основі таких бюджетних коефіцієнтів [26, с.95]:

- коефіцієнта співвідношення регулюючих і власних доходів:

$$K_{PB} = \frac{D_p}{D_e}, \quad (1.5)$$

- коефіцієнта автономії, як відношення власних доходів до загальних доходів:

$$K_{AB} = \frac{D_e}{D}, \quad (1.6)$$

де D – загальні доходи місцевого бюджету.

- коефіцієнта забезпеченості мінімальних видатків власними доходами:

$$K_{ЗМВ} = \frac{Д_6}{B_м}, \quad (1.7)$$

- коефіцієнта бюджетної заборгованості як відношення бюджетної заборгованості до загальної суми бюджетних видатків:

$$K_{БЗ} = \frac{З_6}{B} \quad (1.8)$$

де $З_6$ – обсяг бюджетної заборгованості;

B – загальна сума бюджетних видатків.

- коефіцієнт бюджетної результативності регіону, як відношення територіальних бюджетних доходів до середньорічної чисельності населення регіону:

$$K_{БР} = \frac{Д}{Ч} \quad (1.9)$$

де $Ч$ - середньорічна чисельність населення регіону.

- коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення, як відношення загальної суми бюджетних видатків до середньорічної чисельності населення регіону:

$$K_{БЗН} = \frac{B}{Ч}, \quad (1.10)$$

Визначення на аналіз зміни цих коефіцієнтів протягом кількох періодів дозволить оцінити стан місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад та виявити чинники впливу на ці показники.

Економічний аналіз виконання місцевих бюджетів має свою специфіку, обумовлену особливостями і основними завданнями, що стоять перед ними. Існуюча сьогодні система управління фінансовими ресурсами окремої території характеризується як недоліками бюджетного планування, особливо на місцевому рівні, так і недостатньо ефективними механізмами виконання бюджетів і аналізу бюджетних показників. Аналіз бюджетних показників слід проводити окремо за доходами і видатками, державним боргом, показниками загального та спеціального фондів бюджету.

Економічний аналіз бюджетних показників може бути здійснений з використанням наступних інструментів:

- горизонтальний аналіз. Це метод, що полягає у порівнянні поточних показників бюджет із показниками за минулі періоди, або базовий період, якщо такий визначено а також фактичних показників із плановими на певний період;
- вертикальний аналіз. За його допомогою визначається структура бюджету за його видами та частка кожного окремого бюджетного показника, групи показників у загальному підсумку бюджету;
- трендовий аналіз полягає у визначенні «трендів» чи закономірностей розвитку показників бюджету. Він є основою прогнозування показників на майбутні періоди;
- факторний аналіз, який є засобом визначення факторних впливів на доходи та видатки бюджету, виконання планових показників.

Порядок проведення аналізу виконання бюджетних показників може містити характеристику:

- виконання бюджетних показників за доходами і видатками, а також причин, що впливали на відхилення від плану;
- дефіциту і причин його виникнення, впливу недофінансування планових видатків і перевиконання плану доходів на обсяг дефіциту;
- причин зменшення або збільшення надходжень до бюджету, визначення факторів цих змін;
- причин збільшення або зменшення державного боргу;
- фінансування захищених статей бюджету;
- капітальних вкладень, що спрямовуються в бюджет розвитку;
- характеристику видатків з обслуговування державного боргу і визначення їх питомої ваги у загальному обсязі видатків.

Крім того, потрібно визначити кількісні та якісні показники, що характеризують цілі, яких слід досягти при реалізації бюджетних програм, а це, у свою чергу, потребує створення нових форматів звітності, що відображають кількісні та якісні показники, характеризуючи хід виконання програми. Тільки

після цього можливо буде оцінити чи було досягнуто мету, на яку виділялися асигнування, та провадити оцінку ефективності видатків бюджету.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЗНАЧЕННЯ ОБЛАСНОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Структурно-динамічний аналіз доходів та видатків обласного бюджету

Однією з найбільш визначних реформ в Україні - є децентралізація влади, головне завдання якої полягає у формуванні ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних послуг. Досягнення зазначених цілей неможливе без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення і достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів.

Волинська область — область на північному заході України з центром у м. Луцьк. Область складається з 54 громад(11 міських, 18 селищних та 25 сільських) і 4 районів: Луцький, Володимир-Волинський, Камінь-Каширський і Ковельський райони[43].

Чисельність наявного населення області, за оцінкою, на 1 листопада 2020р. 1028,8 тис. осіб, 2,5 % від населення України, у тому числі: міське – 538,8 тис. осіб (52,4 %) та сільське – 490 тис. осіб (47,6 %). Щільність населення на 1 кв. км 51,4 особи. Порівняно з початком 2020р. кількість жителів зменшилась на 2640 осіб. Середньооблікова кількість штатних працівників в усіх сферах економічної діяльності – 158 717 осіб [43].

Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) без ПДВ та акцизу становив 28 608,4 млн. грн. – 1,3 % від обсягу реалізованої промислової продукції України. Виробництвом сільськогосподарської продукції займаються понад 1 тис. агропідприємств області, з них фермерських господарств – 600 од., особистих селянських господарств – понад 147 тис. одиниць. Питома вага

області в обсязі сільськогосподарського виробництва України у 2020 року становить 2,7 % [43].

Місцевий бюджет за допомогою фінансових ресурсів активно впливає на економічні та соціальні процеси Волинської області і створює можливості для розв'язання загальнодержавних проблем на регіональному рівні та підвищення якості життя громадян.

Динаміка доходів обласного бюджету Волинської області у 2018-2020 роках (рис. 2.1) показує, що протягом цих років доходи обласного бюджету Волинської області значно зменшувались щороку. У 2019 році доходи зменшились на 174,3 млн. грн. або на 20,8%, порівняно із 2018 роком. У 2020 році доходи бюджету Волинської області зменшились майже на 392 млн. грн., або на 60% порівняно із попереднім роком. Такі кардинальні зміни у обсягах обласного бюджету пов'язані із розвитком програми децентралізації, що з 2014 року впроваджується в Україні.

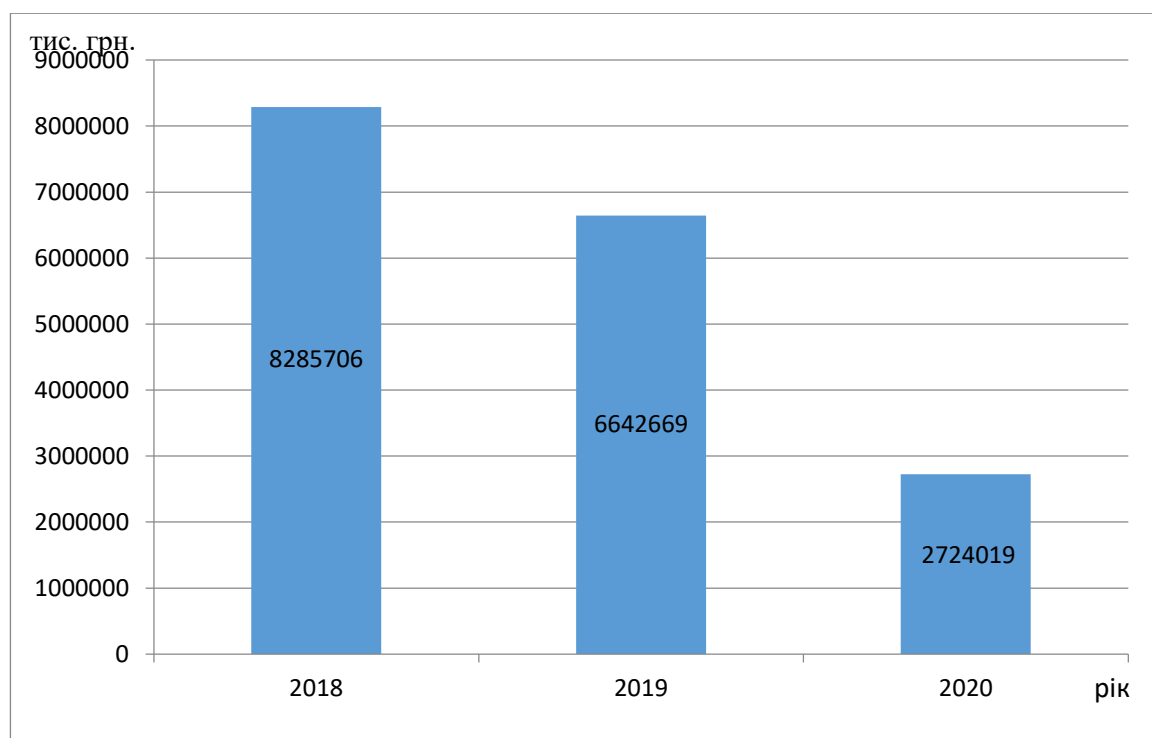

Рис. 2.1 Динаміка доходів обласного бюджету Волинської області у 2018-2020 роках, тис. грн.

*Джерело: [40,41,42]

Політика децентралізації призвела до появи Об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міста обласного значення), для виконання делегованих державою повноважень їм надаються відповідні трансферти (дотації, освітня та медична субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад тощо).

Тобто ОТГ, адміністративно-територіальні одиниці яких раніше які входили до складу Волинської області та фінансувались за рахунок її бюджету, тепер є самостійними суб'єктами бюджетного процесу та мають свій бюджет і власні міжбюджетні відносини з Державним бюджетом. Саме тому доходи обласного бюджету зменшуються щороку в абсолютному значенні.

Як відомо, доходи місцевого бюджету включаються до загального та спеціального фонду обласного бюджету (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Зміна обсягу та структури загального та спеціального фонду обласного бюджету Волинської області за 2018-2020 року

Доходи	Сума, млн. грн.			Структура, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Загальний фонд	6833128	5890943	1791720	81,49	88,68	65,77
Спеціальний фонд	1552579	751726	932298,5	18,51	11,32	34,23
Усього	8385706	6642669	2724019	100,00	100,00	100,00

*Джерело: [40,41,42]

Загальний фонд бюджету – кошти, що призначені для реалізації загальних (першочергових) функцій діяльності органу місцевого самоврядування: зарплати, нарахувань на неї, оплату комунальних коштів, придбання предметів, матеріалів, обладнання та послуг тощо.

Спеціальний фонд бюджету – кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі позабюджетні кошти органів місцевого самоврядування, які не можна витратити на загальні (першочергові) функції. Значна частина цього фонду – це так званий бюджет розвитку території.

Бюджет розвитку – асигнування на інноваційну й інвестиційну діяльність, пов'язану з капітальними вкладеннями в соціально-економічний розвиток муніципальної освіти, на соціальні програми, інші витрати на розширене відтворення. Тобто це кошти, що використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази всієї громади.

Із таблиці 2.2 видно, що у 2018-2020 роках частка загального фонду обласного бюджету Волинської області залишалась стабільно високою. У 2018 році його питома вага стала дала 81,49%, у 2019 - 88,68, а у 2020 році спостерігається значне зниження до 65,77%. Відповідно у 2020 році відбулося зростання обсягу спеціального фонду бюджету до 34,23%.

Цим процесам можна дати логічне пояснення. Останніми роками спостерігається значне фінансування області з Державного бюджету та коштів Європейського союзу, інших донорів саме на будівництво, реконструкцію та розвиток територій, здійснення різного роду програм розвитку певних галузей чи напрямків соціально-економічного життя регіону. Тому зростання спеціального фонду є закономірним явищем.

Доходи бюджету Волинської області у 2018-2020 роках формувались за рахунок різних джерел. Згрупуємо основні статті доходів обласного бюджету Волинської області та представимо динаміку їх зміни у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Заплановані доходи обласного бюджету Волинської області
у 2017-2020 роках**

Доходи	Сума, млн. грн.			Темп приросту, %	
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2019/2018	2020/2019
Податкові надходження	1450202,6	694831,0	799040,0	-52,09	+15,00
Неподаткові надходження	1321453,5	115567,8	106069,0	-91,25	-8,22
Офіційні трансферти	5614050,0	5832270,0	1818910,0	+3,89	-68,81
Усього	8385706,4	6642669,0	2724019,0	-20,79	-58,99

*Джерело: [40,41,42]

Таблиця 2.3 демонструє зниження доходів обласного бюджету Волинської області у 2019 році майже за всіма основними статтями, але найбільше зменшились неподаткові надходження на 91,25%, податкові надходження – на 52,09%. Натомість сума офіційних трансфертів зросла на 3,89%. Щодо 2020 року, то тепер зменшення відбулося по статті офіційні трансферти – на 68,81%, що призвело до зменшення дохідної частини бюджету на 58,99%. Натомість спостерігалось зростання суми податкових надходжень у 2020 році на 15% порівняно із 2019 роком. Це теж позитивний фактор, оскільки податкові надходження – частина власних доходів місцевого бюджету і їх зростання говорить про те, що область розвивається і розширює свої фінансові можливості за рахунок власних джерел, тим самим стає більш незалежною від центральної влади.

Структура доходів бюджету Волинської області за основними статтями показана на рисунку 2.2.

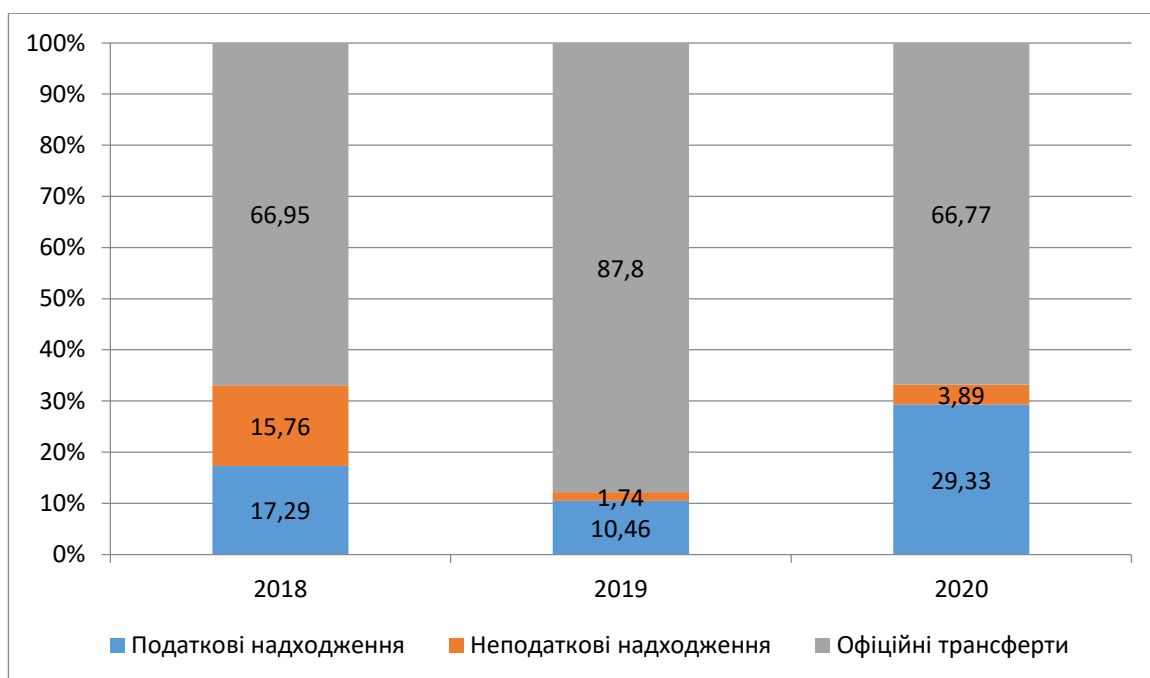

Рис. 2.2. Структура бюджету Волинської області за основними статтями у 2018-2020 роках, %

*Джерело: [40,41,42]

На нашу думку, необхідно більш детально проаналізувати джерела надходжень фінансових ресурсів до обласного бюджету області (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура доходів бюджету Волинської області у 2018-2020 роках, %

Доходи	Сума, млн. грн			Структура, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Податкові надходження:	1450202,6	694831,0	799040,0	17,29	10,46	29,33
<i>Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості</i>	574957,4	694597,3	788400,0	6,86	10,46	28,94
<i>Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів</i>	32389,2	7145,7	7340,0	0,39	0,11	0,27
<i>Інші податки та збори</i>	842856,0	3088,0	3300,0	10,05	0,05	0,12
Неподаткові надходження:	131453,5	115567,8	106069,0	1,57	1,74	3,89
<i>Доходи від власності та підприємницької діяльності</i>	38672,4	15910,0	1275,0	0,46	0,24	0,05
<i>Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності</i>	25653,8	25235,3	26450,7	0,31	0,38	0,97
<i>Інші неподаткові надходження</i>	1291,0	967,0	944,2	0,02	0,01	0,03
<i>Власні надходження бюджетних установ</i>	65836,3	73455,5	76904,1	0,79	1,11	2,82
Доходи від операцій з капіталом	1	0,6	0,3	-	-	-
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-	-	937,5	-	-	0,03
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	1581657,1	810399,4	906046,8	18,86	12,20	33,26
Офіційні трансферти:	6706975,0	5768610,4	1817972,2	79,98	86,84	66,74
<i>Дотації</i>	702106,3	665781,2	426333,5	8,37	10,02	15,65
<i>Субвенції</i>	6004868,7	5102829,2	1391638,7	71,61	76,82	51,09
Усього	8385706,4	6642668,9	2724019,0	100	100	100

*Джерело: [40,41,42]

Як видно із таблиці 2.4 основними доходами обласного бюджету є офіційні трансферти. Їх частка зменшувалась протягом 2018-2020 років з 79,98 до 66,74%. Також слід відмітити, що основою трансфертів є субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Їх питома вага складала 71,61% у

2018 році, 76,82% у 2019 та 51,09% у 2020 році. Найбільшими субвенціями з державного бюджету є освітня та медична субвенція.

Трансферти – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Тобто це кошти, які отримує або передає орган місцевого самоврядування на витрачання їх на конкретні цілі, зазначені в призначенні такого трансферту.

Отже, можна говорити про значну залежність доходів обласного бюджету Волинської області від Державного бюджету України.

Слід відмітити тенденцію до зростання питомої ваги податкових надходжень, а саме податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості. Частка цих податкових надходжень у складі всіх доходів бюджету складала у 2020 році 28,94%.

Також спостерігається зростання частки неподаткових надходжень у 2020 році до 3,89%, а саме власні надходження бюджетних установ. Це позитивна тенденція, адже зростання власних надходжень установ розширює їх незалежність та фінансові можливості.

Далі, на наш погляд, необхідно проаналізувати напрямки витрачання доходів місцевого бюджету.

Отже, важливу роль у становленні самостійних місцевих бюджетів відіграє склад та порядок здійснення видатків. Видаткова частина місцевих бюджетів відображає наслідки економічних і соціальних процесів в країні, адже видатки місцевих бюджетів безпосередньо пов'язані з інтересами широких верств населення й суттєво впливають на загальний соціальний стан у державі й насамперед на рівень добробуту населення, освіченості, забезпеченості медичними послугами, а також послугами в галузі культури, спорту, соціальної захищеності на випадок не передбачуваних обставин.

На рисунку 2.3 показана структура витрат бюджету у розрізі загального та спеціального фонду Волинської області у 2018-2020 роках[40,41,42].

Рисунок 2.3 наглядно показує, що у структурі бюджету переважають видатки з загального фонду. Їх питома вага у 2018 році складала 75,21%, у 2019 вона зросла та склала 83,67%, а у 2020 році частка цих видатків знизилась до 63,53%.

Більш детально склад та структуру видатків бюджету Волинської області визначимо за допомогою таблиці 2.5.

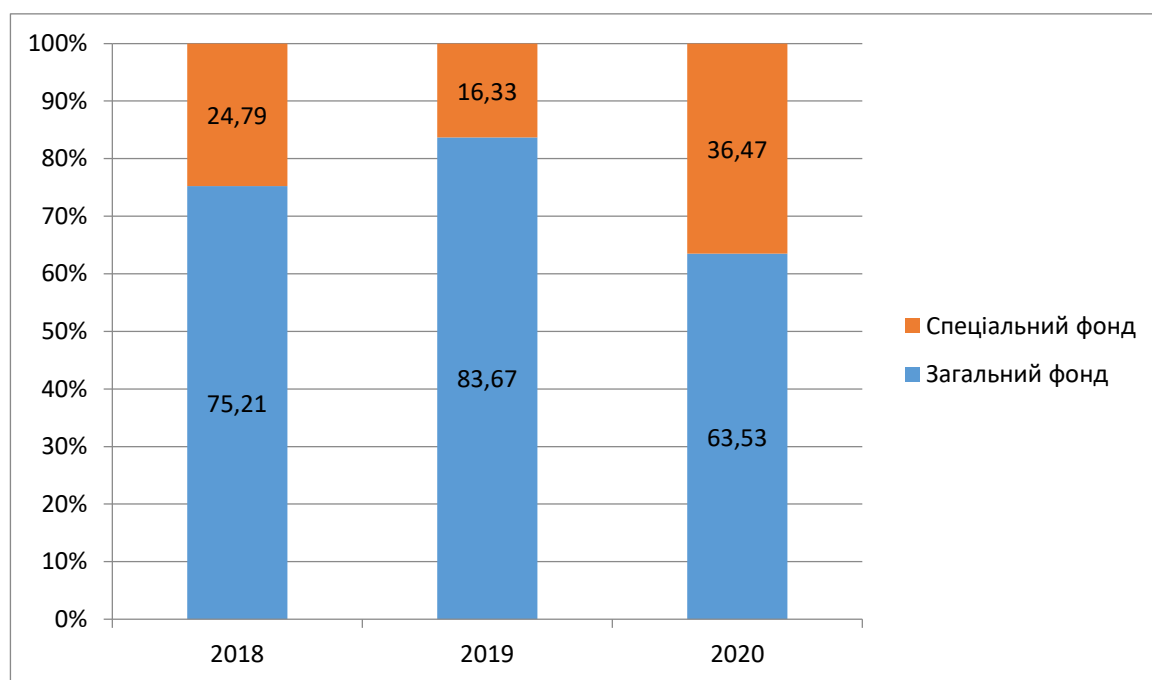

Рис.2.3. Структура витрат бюджету у розрізі загального та спеціального фонду Волинської області у 2018-2020 роках, %

*Джерело: [40,41,42]

Результати розрахунків структури видатків у таблиці 2.5 показують, що основними видатками бюджету є видатки на економічну діяльність. Їх частка у 2019 році знизилась з 22,33 до 12,82% порівняно із 20018 роком, у 2020 році по цій статті відбулося зростання частки до 25,91% усіх видатків бюджету.

Найбільшим за обсягом напрямком економічних видатків бюджету є фінансування по статті «Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство», частка якої у загальних видатках бюджету склала 21,72% у 2020 році, а сума 591 млн. грн.

Також вагомою є стаття витрат на охорону здоров'я - 11,31% усіх витрат бюджету у 2020 році. Питома вага цих видатків зросла у 2020 році порівняно із 2018 роком на 2,13%.

Таблиця 2.5

**Склад та структуру видатків бюджету Волинської області
за 2018-2020 роки**

Стаття видатків	Сума, млн. грн.			Структура, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Державне управління	16170,7	18542,1	20209,2	0,18	0,27	0,74
Освіта	865574,6	910575	102796	9,70	13,07	3,78
Охорона здоров'я	817965,8	906205	307694,3	9,17	13,00	11,31
Соціальний захист та соціальне забезпечення	116943	175571,5	126996,1	1,31	2,52	4,67
Культура і мистецтво	85307,4	95375,1	93666,4	0,96	1,37	3,44
Фізична культура, спорт	43069,4	45129,8	48156	0,48	0,65	1,77
Житлово-комунальне господарство	168,8	5250	175	0,00	0,08	0,01
Економічна діяльність:	1992114,1	893307,2	704654,5	22,33	12,82	25,91
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	<i>97,1</i>	<i>192,7</i>	<i>1000</i>	0,00	0,00	0,04
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	<i>550150,3</i>	<i>472824,9</i>	<i>112706,3</i>	6,17	6,78	4,14
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	<i>1437649</i>	<i>418222,5</i>	<i>590735,2</i>	16,11	6,00	21,72
<i>Інші економічні програми та заходи</i>	<i>4080</i>	<i>2067,1</i>	<i>113</i>	0,05	0,03	0,00
Інша діяльність:	5573,9	4959,9	74	0,06	0,07	0,00
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	<i>50</i>	<i>70</i>	<i>74</i>	0,00	0,00	0,00
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	<i>1523,9</i>	<i>3519,9</i>	<i>1500</i>	0,02	0,05	0,06
Резервний фонд	4000	1370	16000	0,04	0,02	0,59
Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів	3942887,8	3054915,5	2342653,2	44,19	43,84	86,14
Офіційні трансферти	4980047,5	3913994	376836,6	55,81	56,16	13,86
Усього	8922935,3	6968909,5	2719489,8	100	100	100
Кредитування	4754,9	5160,5	4529,2			
Фінансування	-541983,8	-331401,1	-59631,7			
Дефіцит(-)/профіцит(+)						

* Джерело: [40,41,42]

Загалом зростання цих видатків пов'язане із епідеміологічною ситуацією у країні у 2020 році, пов'язаною із пандемією коронавірусу.

Крім того, необхідно звернути увагу на значне зменшення офіційних трансфертів у складі видатків обласного бюджету 2020 році з 56,16% до 13,86%. Це пов'язано, на нашу думку, із зменшенням видатків з обласного бюджету на підтримку територій, оскільки новоутворені ОТГ мають власні бюджети і фінансуються напряму із Державного бюджету.

Отже, можемо зробити висновки, що в основному доходи бюджету Волинської області формуються за рахунок офіційних трансфертів із державного бюджету. Загальний фонд обласного бюджету є переважним за обсягом порівняно із спеціальним фондом протягом 2018-2020 років.

Серед власних доходів бюджету Волинської області переважають податкові надходження, а саме податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості. Серед витрат обласного бюджету переважають витрати на економічну діяльність, а саме на транспорт та транспортну інфраструктуру, дорожнє господарство. Це пов'язано із активним будівництвом та ремонтом доріг останніми роками. Загалом, позитивною тенденцією 2020 року стало значне зростання бюджету розвитку області.

2.2 Аналіз рівня виконання видаткової частини обласного бюджету Волинської області та визначення достатності фінансування соціально-економічних сфер області

Упродовж останніх років місцеві бюджети набувають дедалі більшого значення як за обсягом фінансових ресурсів, так і за силою впливу на соціально-економічні процеси, які відбуваються в регіонах. Основною метою бюджетної політики на місцях є їх фінансова забезпеченість та оптимізація використання коштів. Для досягнення вищезазначених цілей, перед органами місцевого самоврядування постає важливе завдання, а саме пошук шляхів підвищення ефективності здійснення видатків місцевих бюджетів.

Результати виконання місцевих бюджетів демонструють загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку. Якщо місцевий бюджет володіє достатньою кількістю ресурсів, то це свідчить про те, що територіальна громада може надавати більшу кількість різноманітних послуг своїм жителям. Це проявляється у реалізації соціальних та інфраструктурних проектів, залученні інвестиційного капіталу, розробці програми місцевого розвитку, створенні умов для розвитку підприємництва та фінансування інших заходів для покращення умов проживання жителів громади.

Загальним показником рівня розвитку регіонів України прийнято вважати валовий регіональний продукт (ВРП), що є сумою валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності включаючи чисті податки на продукти.

Обсяги валового регіонального продукту Волинської області в динаміці за 2015-2019 роки показано на рисунку 2.4.

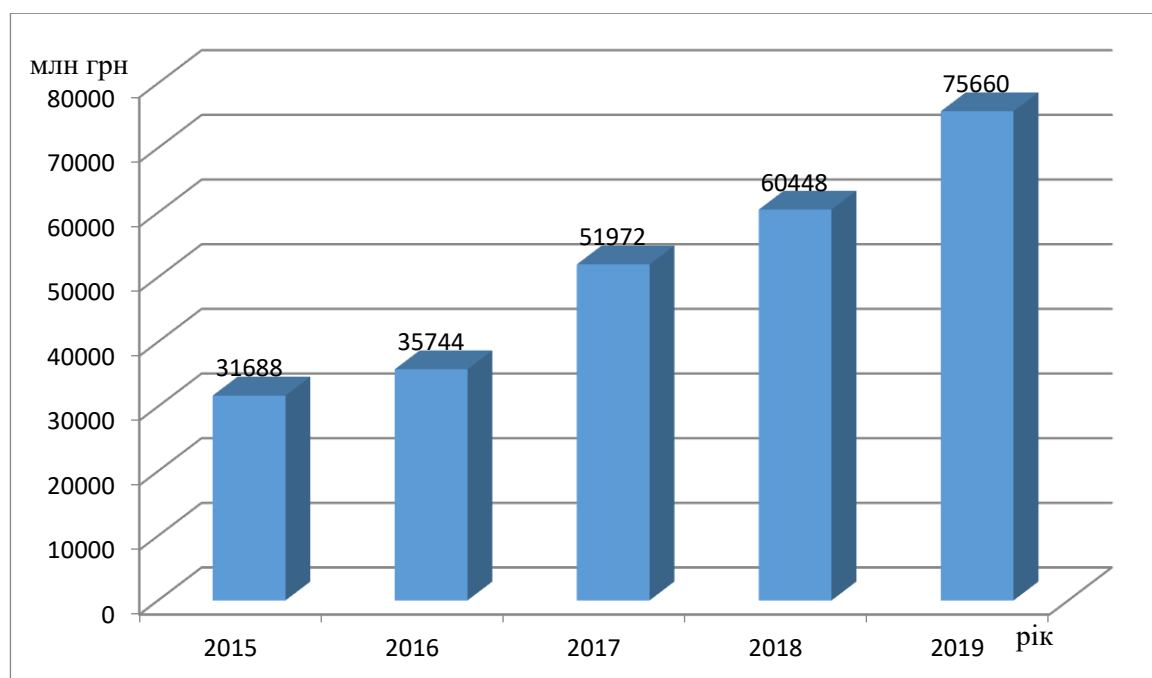

Рис. 2.4. Зміна обсягу валового регіонального продукту Волинської області у 2015-2019 роки, млн. грн

*Джерело: [25]

Рисунок 2.4 демонструє зростання валового регіонального продукту Волинської області протягом 2015-2019 років. Необхідно відмітити, що зростання відбулося більш ніж на 238%, що є позитивною тенденцією і показує успішність реалізації програм соціально-економічного розвитку регіону.

Продемонструємо за допомогою таблиці 2.6 місце Волинської області серед інших регіонів України за показником валового регіонального продукту.

Таблиця 2.6

Частка валового регіонального продукту у загальному підсумку по Україні в розрізі областей за 2015-2019 роки

№ з/п	Назва регіону	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
	Україна	100	100	100	100	100
	Регіони (Області та міста (без врахування АРК та м. Севастополь))					
1	м. Київ	22,7	23,4	23,4	23,4	23,9
2	Дніпропетровська	10,8	10,2	10,5	10,3	9,8
3	Харківська	6,3	6,5	6,3	6,6	6,2
4	Київська	5,2	5,4	5,3	5,6	5,5
5	Львівська	4,8	4,8	4,9	5,0	5,4
6	Донецька	5,8	5,8	5,6	5,4	5,2
7	Одеська	5,0	5,0	5,0	4,9	5,0
8	Полтавська	4,8	4,9	5,1	4,9	4,7
9	Запорізька	4,5	4,4	4,4	4,1	3,9
10	Вінницька	3,0	3,1	3,1	3,1	3,3
11	Черкаська	2,6	2,5	2,5	2,6	2,6
12	Миколаївська	2,4	2,5	2,3	2,2	2,3
13	Івано-Франківська	2,3	2,2	2,1	2,2	2,2
14	Житомирська	1,9	2,0	2,1	2,2	2,1
15	Хмельницька	2,1	2,0	2,1	2,1	2,1
16	Чернігівська	1,9	1,8	1,9	2,0	2,0
17	Волинська	1,6	1,5	1,7	1,7	1,9
18	Сумська	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9
19	Кіровоградська	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
20	Рівненська	1,8	1,7	1,6	1,6	1,7
21	Херсонська	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6
22	Закарпатська	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5
23	Тернопільська	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4
24	Чернівецька	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0
25	Луганська	1,2	1,3	1,0	1,0	1,0

*Джерело: [25]

Із таблиці 2.6 бачимо, що за часткою валового регіонального продукту у загальному в розрізі областей Волинська область (ВРП якої дорівнює 1,9%) ділить 17 та 18 сходинку із Сумською областю. Це досить низький показник, рівень якого свідчить про недостатній розвиток регіону та невикористання його економічного та трудового потенціалів.

Найбільш показовим, на нашу думку, є показник валового регіонального продукту на душу населення, адже регіони України різняться не тільки початковими умовами економічного розвитку, але й кількістю і густотою населення. За цим показником Волинська область посідає 14 місце серед областей України із ВРП на душу населення у 2019 році – 73176 грн.

Проведений аналіз показує низький рівень економічного розвитку Волинської області, і це пояснює чому вона є дотаційною, адже рівень доходів місцевого бюджету залежить від рівня економічного розвитку та обсягів сплачених податків та платежів до місцевого бюджету. Чим більшим є обсяг ВРП, тим більші власні доходи має місцевий бюджет.

Проаналізуємо виконання бюджету Волинської області за доходами. У таблиці 2.7 подані запланована та виконана сума доходів бюджету в розрізі основних статей доходів за 2018-2020 роки.

Таблиця 2.7

Виконання видаткової частини бюджету в розрізі основних статей доходів за 2018-2020 роки.

Доходи	Запланована сума, млн. грн.			Виконано, млн. грн.			Процент виконання, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Податкові надходження	1450202,6	694831	5239977	779905,9	712029,5	5173655	53,78	102,48	98,75
Неподаткові надходження	1321453,5	115567,8	394335	206334	138790,4	474137	15,61	120,09	120,24
Офіційні трансферти	5614050	5832270	5860311	6499427	5428831	5847320	115,77	93,08	99,78
Усього	8385706,4	6642669	12878212	7561057,8	6329604	12836992	90,17	95,29	99,68

*Джерело: [40,41,42]

Як бачимо, дохідна частина обласного бюджету недовиконана у 2018 році на 9,83%, у 2019 році на 4,71%, а у 2020 році на 0,32%. Тобто у 2020 році бюджет Волинської області був виконаний майже на 100%. У 2018 році найнижчим був рівень виконання дохідної частини бюджету за статтею «Неподаткові надходження» – лише 15,61%. Також низьким є рівень доходів за податковими доходами – 53,78%. Ці фактори призвели до виконання дохідної частини місцевого бюджету у 2018 році на 90,17%.

У 2019 році ситуація з виконанням бюджету протилежна. Доходи за податковими та неподатковими джерелами перевищили запланований рівень відповідно на 2,48 та 20,09%. Натомість сума офіційних трансфертів була знижена. Загалом ці фактори призвели до зростання рівня виконання бюджету Волинської області у 2019 році.

У 2020 році було перевиконано обласний бюджет з неподаткових доходів на 20,24%. За іншими статтями виконання бюджету складає майже 100%, що призвело до майже повного виконання усього бюджету у 2020 році.

У порівнянні з 2019 роком власні доходи в цілому по області зросли на 185,5 млн. грн., або на 3,7 %. Ріст власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад становив 0,4 %, або 10,3 млн. гривень.

Надходження податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та плати за землю, які є основними бюджетоутворюючими платежами місцевих бюджетів області, склали у 2020 році відповідно 3459,3; 619,4 та 453,6 млн. грн. і перевищили надходження 2019 року на 7,5; 8,7 та 2,2 % відповідно [43].

Із державного бюджету до загального фонду місцевих бюджетів області перераховано 4947,2 млн. грн. міжбюджетних трансфертів, в тому числі 1023,7 млн. грн. дотацій і 3923,5 млн. грн. субвенцій. Також Волинська область отримала передбачені у державному бюджеті субвенції на суму 4,8 млн грн для здійснення доплат медичним та іншим працівникам закладів охорони здоров'я, які надають медичну допомогу пацієнтам з хворобою COVID-19 [43].

Далі проаналізуємо структуру видатків обласного бюджету та рівень виконання плану за цими статтями у таблиці 2.8.

Із таблиці 2.8 видно, що у 2018 році спостерігається найбільше перевиконання плану з видатків на охорону здоров'я на 4,45%, а у 2019 році на культуру та мистецтво – біля 101%. Також у 2018-2019 роках виконано план по видаткам за статтями «Культура і мистецтво», «Соціальний захист та соціальне забезпечення», «Житлово-комунальне господарство» та «Фізична культура та спорт», тобто рівень виконання бюджету за цими статтями перевищує 100%. У 2020 році бюджет було виконано повністю лише за видатками на освіту та охорону здоров'я – майже на 100%.

Таблиця 2.8

Рівень виконання плану за статтями витрат бюджету Волинської області у 2018-2020 роках, %

Стаття видатків	Рівень виконання, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Державне управління	96,10	96,66	97,0
Освіта	99,52	99,70	100,00
Охорона здоров'я	104,45	99,69	99,03
Соціальний захист та соціальне забезпечення	101,64	90,25	95,83
Культура і мистецтво	100,77	100,87	94,04
Фізична культура, спорт	99,75	100,06	93,98
Житлово-комунальне господарство	100,00	98,10	87,50
Економічна діяльність:	45,77	71,42	71,64
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	78,68	26,67	73,71
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	32,46	54,77	73,58
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	50,73	61,92	97,25
<i>Інші економічні програми та заходи</i>	91,46	99,70	65,61
Інша діяльність:	8,65	7,45	93,70
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	95,40	99,29	96,03
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	28,51	8,52	78,84
Резервний фонд	0,00	0,00	0,00
Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів	73,34	90,75	95,84
Офіційні трансферти	97,84	90,20	93,22
Усього витрат	87,02	90,44	105,96

* Джерело: [40,41,42]

Досить високий рівень виконання, тобто більше 90-99,9% спостерігається за напрямками витрат на державне управління ,освіту, інші економічні

програми та заходи, захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та за офіційними трансфертами.

Низький рівень виконання запланованих видатків місцевого бюджету протягом 2018-2019 років спостерігається за видатками на резервний фонд, інша діяльність, охорону навколишнього природного середовища та сільське, лісове, рибне господарство та мисливство, у 2020 році низький рівень видатків був за всіма статтями економічної діяльності.

Проведений аналіз виконання видаткової частини обласного бюджету Волинської області можемо зробити висновки про достатній рівень фінансування соціально-економічних сфер діяльності області. Фінансування області за всіма основними соціальними статтями виконано майже на 100% протягом 2018-2020 років.

Значну частину коштів для фінансування проектів у соціальних сферах область отримує від іноземних держав та фондів у вигляді грантів та різного роду допомоги. Це питання є важливою частиною фінансового забезпечення місцевого самоврядування у Волинській області, тому, на наш погляд цьому необхідно приділити особливу увагу.

2.3. Оцінка розробки та реалізації соціально-інвестиційних проектів області і значення в них міжнародної технічної допомоги

Економічний розвиток регіонів великою мірою залежить від належної оцінки наявного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг, здатності залучати інвестиції. Питання сучасного місцевого економічного розвитку нерозривно пов'язане із підвищенням їх інвестиційної привабливості. Інвестор, який має намір інвестувати в дану територію, всебічно розглядає її характеристики, оцінює її конкурентоспроможність.

Поняття «проект соціально-економічного розвитку» з'явилося в Постанові КМУ «Деякі питання здійснення головними розпорядниками

бюджетних коштів капітальних видатків понад обсяги встановлених бюджетних призначень» від 3 червня 2013 р. № 404.

Отже, проект соціально-економічного розвитку – сукупність заходів, спрямованих на створення (будівництво) нових або модернізацію, реконструкцію, технічне переоснащення діючих об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності, реалізацію національних проектів (складових національних проектів), які здійснюються в повному обсязі або частково за рахунок коштів, залучених головними розпорядниками під державні гарантії для здійснення капітальних видатків понад обсяги встановлених бюджетних призначень. Ці проекти є по-суті та з юридичної точки зору є інвестиційними проектами.

Варто також зауважити, що «проекти соціально-економічного розвитку» є винятково вкладенням коштів у тверду інфраструктуру(будівництво, ремонт, переоснащення), що є типовою капітальною інвестицією за рахунок кредитних коштів під які визначені державні гарантії.

Відповідно до цієї постанови, органи місцевого самоврядування готують за визначеною формою проекти, які подають на розгляд конкурсній комісії. Проекти фінансуються за рахунок субвенції з державного бюджету на ці цілі. Фактично і у випадку цього конкурсу ми маємо типову державну інвестицію в конкретний проект, проте ці проекти не проходять через процедури, визначені для інвестиційних проектів.

Загально відомо, що рівень соціально-економічного розвитку залежить від конкурентоспроможності країни або регіону, що визначається двома головними факторами. По-перше – це наявний ресурсний та інвестиційний потенціал, та їх ефективне застосування, а по-друге – це ефективна система державної підтримки для залучення інвестицій.

Вагому роль у підтриманні конкурентоспроможності відіграє система правил ведення бізнесу в певному регіоні, її прозорість та відповідність принципам вільного ринку, що забезпечена правовими нормативними актами та документами місцевого рівня. Чинна правова система України включає більше

100 законів та інших нормативних актів, які регулюють інвестиційну діяльність. Також до ключових документів, які приймаються виключно на регіональному та місцевому рівнях, належать такі: Стратегія розвитку Волинської області; Програма залучення інвестицій; Програма соціально-економічного розвитку на відповідний рік.

Структура стратегічних та операційних цілей Стратегії розвитку Волинської області до 2020 року показана у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Структура стратегічних та операційних цілей Стратегії розвитку
Волинської області до 2020 року**

Стратегічна і	Операційні цілі
1. Розвиток людського потенціалу	1.1. Підтримка проектів культурного спрямування «Велика Волинь – колыска української культури»
	1.2. Модернізація системи освіти
	1.3. Сприяння доступу до якісних медичних послуг та формування здорового населення
	1.4. Забезпечення доступності до якісних житлово-комунальних послуг, забезпечення житлом
2. Волинь туристична	2.1. Підтримка розвитку в'їзного та внутрішнього туризму
	2.2. Формування позитивного іміджу краю на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринку
	2.3. Стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму та рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях
	2.4. Залучення коштів міжнародної технічної допомоги на реалізацію туристичних проектів
3. Економіка сталого розвитку	3.1. Підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності підприємств та територій
	3.2. Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу.
	3.3. Розвиток внутрішнього виробництва та підвищення експортного потенціалу
4. Місцева енергетика	4.1. Оптимізація структури регіонального паливного балансу шляхом заміщення природного газу енергоресурсами, отриманими з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива <u>на об'єктах соціальної сфери на 75% до базового 2013 року</u>
	4.2. Оптимізація структури регіонального паливного балансу шляхом заміщення природного газу енергоресурсами, отриманими з відновлюваних джерел енергії (в т.ч. біомаси) та альтернативних видів палива <u>для населення на 25 відсотків до базового 2013 року</u>
	4.3. Оптимізація структури регіонального паливного балансу шляхом заміщення природного газу енергоресурсами, отриманими з відновлюваних джерел енергії (в т.ч. біомаси) та альтернативних видів палива <u>на підприємствах теплокомуненергетики 50% до базового 2013 р.</u>

Продовження таблиці 2.9

5. Волинське село	5.1. Розвиток сільських територій
	5.2. Підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності сільських територій
	5.3. Розвиток підприємницького середовища та конкуренції на регіональних товарних ринках
	5.4. Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу

*Джерело: [44,45]

Вона охоплює ключові напрями розвитку Волині. Вона враховує специфіку регіонального планування, особливості соціально-економічного розвитку регіону та спрямована на вирішення його сучасних проблем.

Механізм реалізації Стратегії охоплює такі сфери: місцеве самоврядування, підприємницьку діяльність, інвестиційний процес, містобудівну діяльність, публічні фінанси і міжбюджетні відносини та передбачає налагодження ефективної та скоординованої взаємодії усіх суб'єктів регіонального розвитку в реалізації заходів, проектів і ініціатив з метою досягнення визначених орієнтирів перспективного розвитку регіону.

Стратегія реалізується у два середньострокові етапи: перший – 2015-2017 роки, другий – 2018-2020 роки, для кожного із яких розробляється План заходів відповідно до цілей і завдань Стратегії та з урахуванням припущень щодо доступності відповідних фінансових ресурсів для його реалізації.

Представимо план фінансування та здійснення соціально-інвестиційних проектів Волинської області на 2018-2020 роки у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

**План фінансування та здійснення соціально-інвестиційних проектів
Волинської області на 2018-2020 роки**

Фінансовий план за напрямками:	Кількість проектів, шт	Бюджет, млн. грн.	Частка бюджету, %
1.Розвиток людського потенціалу	33	4055,05	51,14
2.Волинь туристична	10	65,27	0,82
3.Економіка сталого розвитку	14	3514,38	44,32
4.Місцева енергетика	6	98,93	1,25
5.Волинське село	11	195,71	2,47
Усього	74	7929,34	100

*Джерело: [44,45]

Отже, можемо зробити висновки, що найбільше проектів у 2017-2020 роках область запланували здійснити за напрямком – «Розвиток людського потенціалу» (33 проекти) на загальну суму 4055,05 млн. грн. На ці цілі було спрямовано 51,14% усього бюджету фінансування проектів.

Слід відмітити, що 44,32% бюджету спрямовано на проекти за напрямком Економіка сталого розвитку, хоч проектів за цим напрямком значно менше – лише 14 – але бюджети реалізації значно вищі. Лише на фінансування проекту «Об’єкти ремонту автомобільних доріг державного значення» буде спрямовано 2133 млн. грн., що займає 27 % усього бюджету проектів.

Щороку обласна адміністрація готує звіти про виконання проектів, що були заплановані. Стан виконання цих проектів за 2018-2020 роки подано у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Стан виконання проектів (програм) регіонального розвитку Волинської області у 2018-2020 роках

Номер та найменування цілі регіональної стратегії	Назва програми регіонального розвитку, що реалізується в рамках плану заходів	Кількість	Виконано на 90-100%	Стан виконання проектів, %
1. Розвиток людського потенціалу	1.1 Підтримка проектів культурного спрямування «Велика Волинь – колыска української культури	7	5	71,43
	1.2. Модернізація системи освіти	53	39	73,59
	1.3.Сприяння доступу до якісних медичних послуг та формування здорового населення	64	8	12,5
	1.4. Забезпечення доступності до якісних житлово-комунальних послуг, забезпечення житлом	10	7	70,00
2. Волинська туристична	2.3.Стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму та рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях	1	1	100,00
	2.4.Залучення коштів міжнародної технічної допомоги на реалізацію туристичних проектів	1	1	100,00
3.Економіка сталого розвитку	3.1.Підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності підприємств та територій	7	5	71,43
5.Волинське село	5.4. Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу	1	1	100,00
Всього	-	144	67	46,53

*Джерело: [24]

Отже, із таблиці 2.11 можна зробити висновок про низький відсоток виконання соціально-економічних проектів у 2018-2020 роках – лише 46,53%, тобто із 144 запланованих проектів, виконано повністю лише 67.

Найменший відсоток (лише 12,5%) виконання мають проекти за програмою «Сприяння доступу до якісних медичних послуг та формування здорового населення». Майже на 70% виконано проекти за такими програмами, як «Підтримка проектів культурного спрямування «Велика Волинь – колыска української культури», «Модернізація системи освіти», «Забезпечення доступності до якісних житлово-комунальних послуг, забезпечення житлом», «Підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності підприємств та територій». Проекти за іншими напрямками виконано на 90-100%.

Такий невисокий відсоток виконання проектів не означає тотального недофінансування чи зрив виконання проектів з інших причин. Наприклад, проект заплановано до виконання на 2017-2018 роки, але з якихось причин, від повністю не виконаний у цей період часу. Причинами цього можуть бути затримки у фінансуванні, невиконання у відведені терміни проектно-кошторисних робіт, невиконання субпідрядником відповідного обсягу запланованих робіт та заходів у певний період часу. Тоді такий проект продовжується на наступний період.

Для більш детального розуміння на які є проекти спрямовуються кошти представимо у таблиці 2.12 найбільші за фінансуванням проекти Волинської області за 2018-2020 роки.

Отже, як бачимо, найбільшими за обсягами фінансування є проекти, що пов'язані із будівництвом та реконструкцією шкіл, дитячих садочків та інших закладів освіти.

Найбільшим виконаним проектом у 2020 році був проект Реконструкції будівель «Волинський обласний санаторій матері і дитини Турія» під навчально-оздоровчий комплекс Волинського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Героїв Небесної Сотні на вул. Володимирській, 37 в м. Ковелі. На фінансування цього проекту було виділено 97927,2 млн. грн.

Таблиця 2.12

Найбільші за фінансуванням проекти Волинської області за 2018-2020 роки, млн. грн.

Назва проектів регіонального розвитку, що включені до програми регіонального розвитку	Джерела фінансування у звітному періоді	Фактична сума підписаних договорів (млн. грн.)	Сума вибраних коштів з початку реалізації проектів (млн. грн.)	Стан виконання проекту
Будівництво дошкільного навчального закладу на вулиці Молодіжній в с. Дачне Ківерцівського району	ДФРР, місцевий бюджет	31 320,60	9 236,70	29%
Нове будівництво дитячого садка на 105 місць в с. Крупа Луцького району	ДФРР, місцевий бюджет	38 879,60	27 652,20	71%
Реконструкція Гірківської ЗОШ I-III ступенів з добудовою класних кімнат, їдальні і спортзалу по вул. Садовій, 8 в с. Гірки Любешівського району (коригування)	ДФРР, місцевий бюджет	46 909,90	11 339,40	24%
Реконструкція навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ст. - дошкільного навчального закладу с. Вербка Дубівської сільської ради» (I черга)	ДФРР, місцевий бюджет	56 116,40	21 068,50	38%
Нове будівництво загальноосвітньої школи I-III ступенів в с. Стобихівка Камінь-Каширського району	Державний місцевий бюджет	117710,1	4513,8	Початок робіт
Будівництво загальноосвітньої школи I-III ступенів в с. Башлики Ківерцівського району Волинської області	Державний місцевий бюджет	113791,6	25259,4	22%
Реконструкція будівель «Волинський обласний санаторій матері і дитини Турія» під навчально-оздоровчий комплекс Волинського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Героїв Небесної Сотні на вул. Володимирській, 137 в м. Ковелі	Державний місцевий бюджет	97927,2	97927,2	100%
Нове будівництво школи на 600 місць в смт Головно Любомльського району Волинської області	Державний місцевий бюджет	94621,1	10 950,1	12%

*Джерело: [24]

Основними джерелами фінансування соціально-інвестиційних проектів Волинської області є:

- Державний бюджет;
- обласний бюджет,
- місцевий бюджет;
- кошти спонсорів, меценатів;
- кошти приватних інвесторів на умовах державно-приватного партнерства;
- кредити банків та інших фінансово-кредитних установ
- міжнародний донор: Європейський Союз, Європейський Інвестиційний Банк, Світовий банк, кошти різних Фондів, гранди.

Значну роль у та реалізації соціально-інвестиційних проектів області відіграє міжнародна технічна допомога.

Міжнародна технічна допомога (МТД) –фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України.

Питання, пов'язані з залученням міжнародної технічної допомоги в Україні, регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року № 153 «Про створення єдиної системи залучення використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»).

Основні характеристики міжнародної технічної допомоги технічної допомоги:

- допомога носить цільовий характер, тобто може використовуватися тільки для цілей, які визначено у програмі допомоги;
- допомога надається переважно у втіленій формі, тобто у вигляді послуг, консультаційної підтримки, досліджень тощо.

Міжнародна технічна допомога надається у формах:

- будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні;
- необхідної техніки, обладнання, матеріалів, які відповідають новому технологічному рівню й необхідні для технічного оснащення українських підприємств, організацій та установ;

- робіт і послуг;
- прав інтелектуальної власності;
- фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті;
- передачі у власність, користування майна і майнових прав;
- експертних досліджень;
- консультацій та передачі досвіду із залученням експертів, у тому числі іноземних;
- фінансування витрат на навчання і підвищення кваліфікації фахівців реципієнта, обміну спеціалістами, професійної підготовки чи перепідготовки, у т. ч., здійсненні закордонних відряджень, з метою підвищення кваліфікації держслужбовців, працівників у сфері освіти, культури, медицини та інших галузей, а також підприємців малого і середнього бізнесу;
- ліцензій на використання нових зарубіжних науково-технологічних розробок із метою використання сучасних знань, технологій, продуктів, послуг тощо;
- інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій.

Наведемо кілька прикладів проектів, що фінансуються повністю чи частково іноземними державами, установами чи фондами:

- Проект «Будівництво амбулаторій ЗПСМ, що фінансуються за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам в рамках впровадження «Вдосконалення медичної допомоги хворим з хворобами системи кровообігу у Волинській області» в рамках проекту Світового Банку «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей» (Кошти Світового банку).
- Проект «Перший крок у переході на використання відновних джерел енергії у місті Нововолинську (Кошти Європейського Союзу).

3 Проект Забезпечення розвитку дорожньої інфраструктури, запровадження екологічно чистих видів транспорту.(Кошти Європейського Інвестиційного Банку).

– Проект реконструкції системи централізованого теплопостачання у м. Луцьк (Індивідуальні теплові пункти в житлових будинках). (Кошти Фонду партнерства в галузі енергоефективності і довкілля України SIDA – EBRD).

– Підвищення енергетичної ефективності закладів бюджетної сфери м. Луцька (Кредит — Північна екологічна фінансова корпорація НЕФКО. Грант — Фонд Е5Р).

– Проект реконструкції системи централізованого теплопостачання у м. Луцьк. (Котельня на альтернативному паливі). (Кошти Фонду партнерства в галузі енергоефективності і довкілля України SIDA – EBRD) [24].

Сучасні принципи здійснення МТД визначають донорів та одержувачів допомоги як партнерські сторони, які мають спільні цінності, інтереси та цілі. Партнери міжнародної технічної допомоги подані на рис. 2.5.

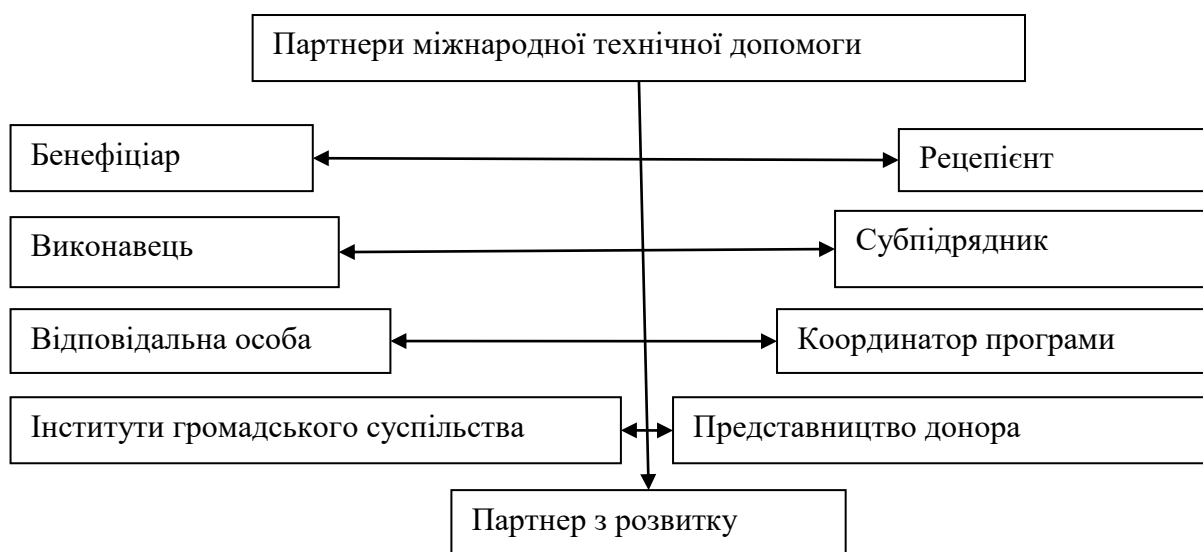

Рис. 2.5. Партнери міжнародної технічної допомоги

*Джерело: [36]

Партнер з розвитку - іноземна держава, уряд та уповноважені урядом іноземної держави органи або організації, іноземний муніципальний орган або міжнародна організація, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України.

Бенефіціар - центральний орган виконавчої влади, юрисдикція якого поширюється на територію реалізації проекту (програми).

Виконавець - будь-яка особа (резидент або нерезидент), що забезпечує реалізацію проекту (програми), у тому числі на платній основі.

Відповідальна особа - фізична особа, яка призначена реципієнтом (бенефіціаром) для організації робіт, пов'язаних з реалізацією проекту (програми), та яка безпосередньо готує звіти для подання Секретаріатові Кабінету Міністрів України

Реципієнт - резидент (фізична або юридична особа), який безпосередньо одержує міжнародну технічну допомогу згідно з проектом (програмою)

Субпідрядник - будь-яка особа (резидент або нерезидент), що має письмову угоду з виконавцем або реципієнтом, забезпечує реалізацію проекту (програми) в частині або в цілому та проводить процедури закупівлі за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги в рамках проекту (програми)

Представництво донорської установи - це представництво іноземної організації незалежно від його назви (бюро, агентство, офіс тощо), метою діяльності якого є здійснення представництва інтересів донорської установи, координація міжнародної технічної допомоги, що надається Україні такою установою

Наведемо приклад партнерів міжнародної технічної допомоги одного з проектів Волинської області.

Назва проекту: «Енергоефективність в громадських будівлях м. Луцька». Донор - Європейський банк реконструкції та розвитку як адміністратор Фонду Е5Р, Північна екологічна фінансова корпорація як виконавча агенція Фонду Е5Р. Виконавець - ТОВ «ГРАНД-АРМА», ТОВ «Компанія “СФЕРА КОМФОРТУ”», ПРАТ «ЛУЦЬКСАНТЕХМОНТАЖ №536». Реципієнт - Луцька міська рада. Бенефіціар - Волинська обласна державна адміністрація. Період реалізації – 2018-2020 роки. Кошторисна вартість – 1,3 млн. євро.

Координатор проекту (програми) - Недопад Григорій Вікторович, перший заступник Луцького міського голови.

Інформація про наглядові ради та експертні групи, утворені для супроводження діяльності за проектом - Група з реалізації проекту «Енергоефективність в громадських будівлях м. Луцька» (розпорядження міського голови від 21.06.2019 №268) [24].

Однією з форм залучення інвестицій є проекти транскордонного співробітництва. Проекти транскордонного співробітництва є одним із елементів регіонального розвитку і реалізуються в Україні за рахунок коштів, визначених відповідними програмами Європейського союзу та державного бюджету України.

Найбільшою такою програмою Волинської області є Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна. У програмному періоді 2014-2020 Програма діє у рамках Європейського інструменту сусідства (ЄІС), відповідаючи на національні та регіональні потреби та вирішуючи спільні проблеми у сферах захисту довкілля, культури, охорони здоров'я та безпеки. Що стосується бюджету, Програма Польща-Білорусь-Україна є найбільшою програмою ЄІС ТКС на сухопутних кордонах ЄС, із бюджетом понад 170 млн. євро, виділеним на реалізацію 167 проектів [38].

У рамках цієї програми здійснено низку проектів, зокрема такі:

1. Зміцнення потенціалу добровільних пожежно-рятувальних підрозділів в порятунку постраждалих від нещасних випадків на дорогах Люблінського воєводства та Волинської області»(Донор проекту технічної допомоги ЄС Назва: Орган Управління (Міністерство інвестицій та розвитку Польщі).
2. Створення транскордонного центру діалогу культур Польща-Білорусь-Україна.
3. Нове життя старого міста: ревіталізація пам'яток історико-культурної спадщини Луцька та Любліна та інші.

Також, запроваджено проект «Транскордонні водні інспектори: на шляху до спільного моніторингу і використанню водних ресурсів басейну річки Прип'ять» Донором проекту став Європейський союз через Програму

територіального співробітництва країн східного партнерства – керівний орган: Німецьке товариство по міжнародному співробітництву(GIZ) [43].

Важливою складовою реалізації стратегічних планів допомоги країнам є оцінка результатів реалізації програм та проєктів МТД. Також під час втілення проєктів, програм МТД відповідними органами управління у сфері міжнародної допомоги здійснюється моніторинг - система спостереження за станом реалізації проєкту (програми). Наведемо приклад результатів оцінки одного з проєктів МТД Волинської області щодо економічної та соціально ефективності проєкту.

Назва проєкту: «Енергоефективність в громадських будівлях м. Луцька».

Цілі соціального та економічного розвитку держави, відповідної галузі та регіону, на досягнення яких спрямовано проєкт (програму):

Проєкт відповідає завданням, визначеним Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, а саме завданню XII Реформа енергетики та енергонезалежність, що передбачає реалізацію плану дій з енергоефективності, стимулювання зменшення споживання енергії, а також імплементацію законодавства ЄС щодо енергоефективності будівель.

Успішна реалізація проєкту сприятиме виконанню Україною міжнародних зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), щодо сприяння енергоефективності та енергозбереженню, у тому числі шляхом формування політики щодо енергоефективності та структури права і нормативно-правової бази з метою досягнення значного прогресу відповідно до стандартів ЄС, зокрема ефективну генерацію, виробництво, транспортування, розподіл та використання енергії на основі функціонування ринкових механізмів, а також ефективного використання енергії при застосуванні обладнання, освітленні та у будівлях (стаття 338 Розділу V Угоди).

Окрім цього, реалізація проєкту відповідає стратегічній цілі 4 «Місцева енергетика» Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року, що

передбачає, у тому числі, проведення термореновації будівель установ та організацій, що фінансуються з місцевих бюджетів.

Економічна ефективність реалізації проекту (програми). У результаті впровадження проекту планується досягти:

- зменшення споживання енергоносіїв та скорочення видатків на них;
- скорочення видатків на капітальний ремонт.

Вплив на скорочення споживання енергоносіїв буде розраховано після початку опалювального сезону. Порівняння попередніх економічних показників результативності проекту з досягнутими буде здійснено за встановлений звітний період експлуатації будівель після завершення реалізації проекту.

Соціальна ефективність реалізації проекту (програми). Покращення санітарних умов перебування в приміщеннях персоналу та дітей.

- покращення комфорту перебування відвідувачів у закладах;
- покращення екологічної ситуації в регіоні шляхом зменшення викидів CO₂.

Отже, аналіз соціально-інвестиційних проєктів Волинської області показав, що основними донорами таких проєктів є Державний, обласний та місцеві бюджети, залучені кошти суб'єктів господарювання, спонсорів, а також міжнародних організацій та установ.

Значення міжнародної допомоги у реалізації проєктів розвитку регіону важко переоцінити. Донори коштів не тільки надають так потрібні області кошти для реалізації програм, але й слідкують за виконанням проєктів, постійно моніторять стан та проблеми в реалізації відповідного проєкту.

Насправді кількість проєктів у рамках співробітництва із Європейським союзом досить велика і зростає з кожним роком. Цьому сприяють міжнародні домовленості та активна співпраця держави Україна із іноземними партнерами.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Оптимізація видатків у соціальній сфері при бюджетному плануванні Волинської області, згідно адміністративної реформи

Видатки на фінансування соціальної сфери слугують для реалізації прав та можливостей, що гарантовані громадянам України Конституцією, а також на підвищення якості та доступності соціальних послуг. Відповідно, підвищення ефективності фінансування соціальної сфери є неможливим завдяки їх прямому скороченню екстенсивним шляхом. Механізми оптимізації видатків соціальної сфери повинні бути направлені на пошук нових джерел їх покриття та покращення рівня життя населення. Саме такі заходи і лише в довгостроковій перспективі можуть дати змогу досягти зниження сукупної суми фінансування соціальної сфери природнім шляхом – за рахунок скорочення частки соціально-незахищеного населення у його структурі.

Наступною особливістю соціальної сфери, що зумовлює складність механізму її фінансування, є інституційне її забезпечення. Надання соціальних послуг та адміністрування соціального захисту здійснюється бюджетними установами або закладами комунальної форми власності. Така організаційна структура зумовлює, по-перше, суттєвий рівень витрат на утримання соціальних закладів та управління ними, по-друге, неминучість саме бюджетного фінансування через органи Державного казначейства України.

Найбільш проблемним аспектом фінансування соціальної галузі в Україні є система міжбюджетних трансфертів. В умовах децентралізації бюджетних видатків, пропорції та межі в соціальній галузі залишаються нечіткими та розмитими, а на тлі розмаїтості підсистем відбувається дублювання одних функцій та упускання інших. Існуюча система розпорядників бюджетних коштів створювалась із позиції ефективного розподілу обмежених фінансових

ресурсів, при цьому видатки розподіляються за видами бюджетних установ, а не за їх функціональним призначенням. Таким чином, прозорість розподілу бюджетних коштів втрачається повністю.

В сучасних умовах все більшого значення набуває необхідність побудови ефективної організації розподілу взаємовідносин між державним та місцевим рівнями в питаннях фінансування і надання соціальних послуг.

Децентралізація державного управління бюджетної політики в соціальній сфері дасть змогу зменшити ризик дублювання функцій і повноважень органів публічної влади у сфері соціальних послуг по вертикалі, зокрема у сферах регулювання та контролю.

Отже, механізм бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні можемо узагальнити наступним чином (рис. 3.1) [31].

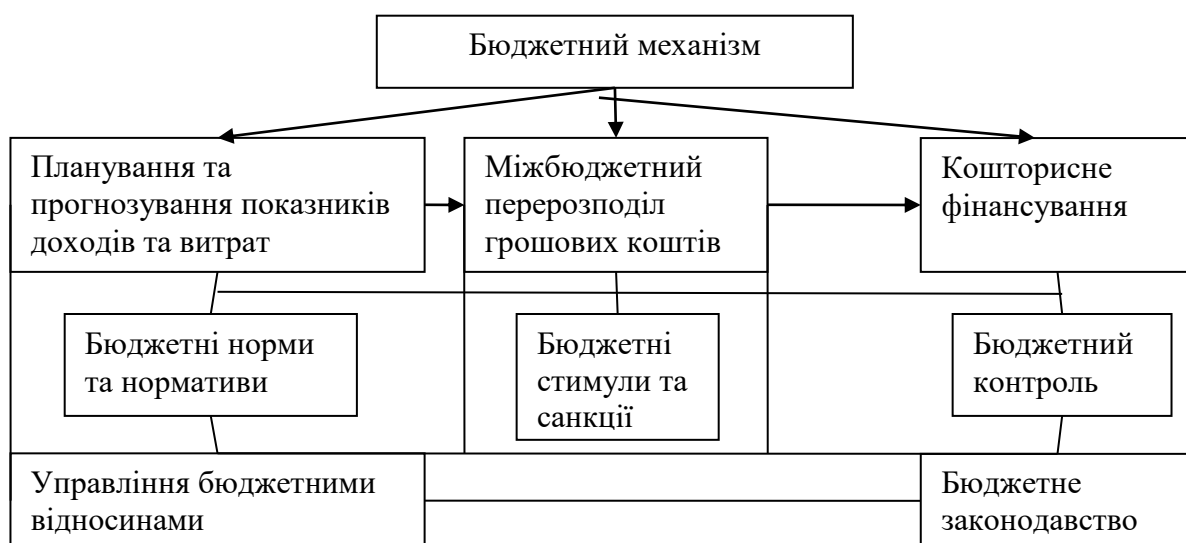

Рис. 3.1 Бюджетний механізм фінансування соціальної сфери

Виходячи із представленої схеми, початковим етапом процесу фінансування соціальної сфери є планування та прогнозування бюджетних надходжень і видатків. В процесі планування визначаються пріоритетні напрямки державної політики, частки їх фінансування та вектори подальшого розвитку на тлі фінансових можливостей.

Такий метод бюджетного планування та фінансування соціальної сфери можна назвати програмно-цільовим. Він передбачає, що всі заплановані на поточний рік видатки відповідають стратегічній цілі галузі. За такого підходу кожен учасник бюджетного процесу, на кожному етапі є зацікавленим в досягненні кінцевої мети. Розпорядники бюджетних коштів планують власні кошториси виключно у рамках стратегічних програм на рівні установ, регіону, галузі та державного бюджету в цілому.

Програмно-цільовий метод є важливим інструментом реалізації державної регіональної політики і передбачає формування та реалізацію стратегій і програм соціально-економічного розвитку на національному та регіональному рівні, а також формування спеціальних цілевих програм в рамках реалізації стратегій регіонального розвитку. Застосування програмно-цільового підходу для забезпечення ефективності функціонування системи управління розвитком територій передбачає створення фінансово-ресурсного забезпечення для досягнення поставлених цілей та гарантію цільової спрямованості їх використання.

Застосування програмно-цільового методу на місцевому рівні сприяє становленню ефективного місцевого самоврядування, зміцнює його матеріально-фінансову та організаційну самостійність. Це дає можливість органам місцевого самоврядування правильно розставити акценти у витрачаннях і без того обмежених бюджетних ресурсів та спрямувати їх на вирішення найважливіших та першочергових проблем розвитку територій.

На сьогоднішній день, одним із ключових інструментів реалізації програмно-цільового методу управління соціально-економічного розвитку, як на регіональному так і на місцевому рівнях є обласні цільові програми (ОЦП). Ще донедавна ситуація із ОЦП, зокрема у Волинській області, була вкрай незадовільною, насамперед через:

1. Значну кількість програм. Наявність великої кількості як державних так і обласних цільових програм призводить до неефективного використання бюджетних коштів та не дає можливості досягнути поставлених цілей.

2. Однотипність програм. Це дає можливість отримання суб'єктами господарювання державної фінансової підтримки на одні цілі за кількома програмами. Велика кількість однотипним програм зумовлює відсутність належного контролю за використанням отриманих коштів з боку Рахункової палати, Міністерства фінансів України, Мінекономрозвитку та Мінрегіонбуду та призводить до нераціонального та нецільового використання коштів та значних корупційних схем.

3. Низький рівень фінансування. Недофінансовуваність цільових програм призводить до невиконання передбачених ними заходів та, як наслідок, недосягнення мети програм.

4. Відсутність чіткої системи оцінки та моніторингу їх реалізації та належного контролю за якістю місцевих програм з боку органів, що їх ухвалюють та громадськості. Зокрема, не проводяться: детальні розрахунки обґрунтування економічної ефективності програм та встановлення пріоритетності та першочерговості проведення заходів; визначення виконавців окремих програм і термінів їх виконання; розподіл і видача конкретних завдань щодо виконання певних заходів конкретним виконавцям та їх реалізація.

5. Майже повністю відсутній або фрагментарний публічний доступ до інформації про програми, а особливо – щодо стану їх виконання та рівня профінансованості. Відсутність інформації про причини невиконання програм у разі виділення коштів на їх реалізацію у поточному році. Відсутність належного контролю за якістю місцевих програм з боку органів, що їх ухвалюють, та громадськості.

На сьогоднішній день ситуація щодо реалізації програмно-цільового методу дещо покращується про що свідчить і зменшення кількості програм, посилення контролю за їх виконанням та розширення їх конкурсної складової. Починаючи із 2015 року у Волинській області скоротилась кількість програм. Низка програм була укрупнена в комплексні програми за галузевою ознакою (медицина, освіта, соціальна допомога, агропромисловий комплекс тощо), а також збільшився обсяг гарантованого фінансування програм. Дещо

покращився моніторинг програм, інформація про результати якого регулярно висвітлюється у спеціалізованих рубриках офіційних сайтів Волинської облдержадміністрації та обласної ради. Зросла кількість програм, що базуються на конкурсній складовій.

Загалом, слід сказати, що на кінець 2018 і 2019 року у області діяло 39 обласних цільових програм, а на кінець 1 кварталу 2020 року – 40. Тобто загальна кількість програм майже не змінилася, а от фінансування має суттєві зміни.

У 2018 році на реалізацію ОЦП було заплановано обсяг фінансування на рівні 111652,9 тис. грн, а у 2019 році 91709,5 тис. грн. Таким чином, спостерігається скорочення видатків на фінансування соціальної сфери запланованих у бюджеті області. Причиною цього є зростання кількості ОТГ і виділення частини коштів для прямого фінансування з бюджетів ОТГ, в тому числі за рахунок коштів Державного бюджету.

Рівень освоєння коштів передбачених програмами представлено на рисунку 3.2.

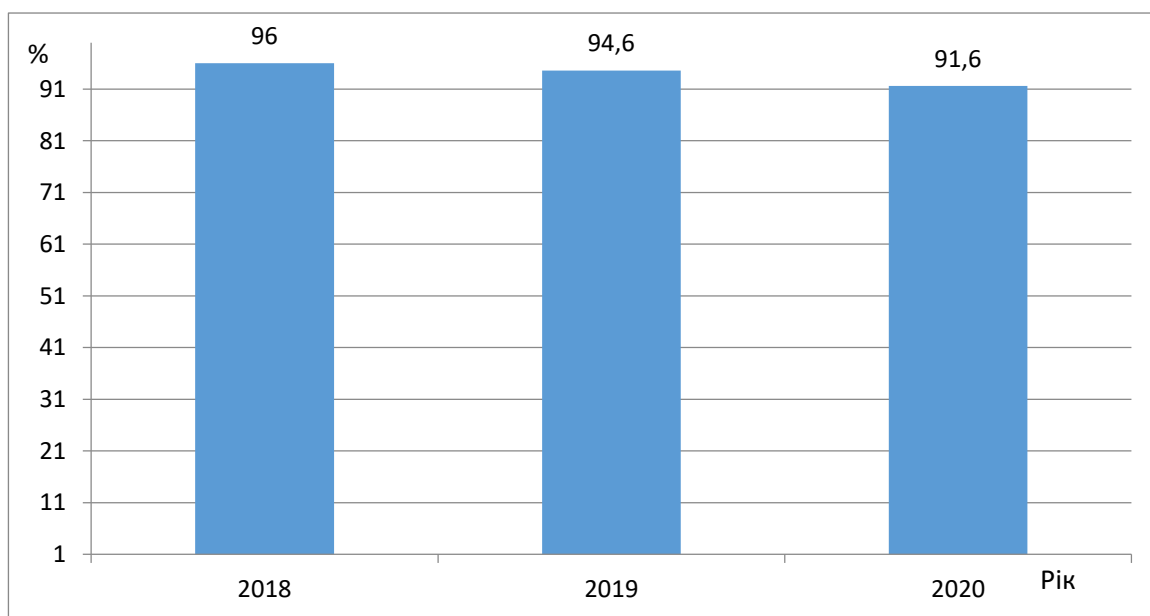

Рис. 3.2. Загальний рівень освоєння коштів на фінансування соціальної сфери за всіма обласними цільовими програмами Волинської області за 2018-2020 рр.

*Джерело [40,41,42]

Основна увага сьогодні приділяється підтримці програм з енергозбереження, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, освіти, соціального захисту населення, а також конкурсу мікропроектів. Про неможливість у повному обсязі реалізовувати затверджені програми свідчить рівень їх профінансованості. Ця ситуація характерна, як для державних, так і обласних програм Волинської області.

Важливе місце серед затверджених ОЦП належить соціальним програмам. Пріоритетність підтримки регіональними органами влади саме соціальної сфери засвідчує те, що всі вони фінансуються виключно з обласного бюджету (таблиця 3.1). Крім того, обсяг коштів виділених з обласного бюджету на реалізацію цих програм у 2019 році, у порівнянні з попереднім роком, зріс на 10,58% а у 2020 році заплановано лише 30% видатків за обсягом порівняно із 2019 роком.

Таблиця 3.1

Склад та структуру соціальних видатків бюджету Волинської області за 2018-2020 роки

Стаття видатків	Сума, млн. грн.			Структура, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Освіта	865574,6	910575	102796	9,70	13,07	3,78
Охорона здоров'я	817965,8	906205	307694,3	9,17	13,00	11,31
Соціальний захист та соціальне забезпечення	116943	175571,5	126996,1	1,31	2,52	4,67
Культура і мистецтво	85307,4	95375,1	93666,4	0,96	1,37	3,44
Фізична культура, спорт	43069,4	45129,8	48156	0,48	0,65	1,77
Усього соціальних видатків	1928860	2132856	679309	21,62	30,61	24,98
Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів	3942887,8	3054915,5	2342653,2	44,19	43,84	86,14
Офіційні трансферти	4980047,5	3913994	376836,6	55,81	56,16	13,86
Усього	8922935,3	6968909,5	2719489,8	100	100	100

* Джерело [40,41,42]

При цьому частка соціальних видатків у структурі обласного бюджету залишалася майже стабільною (рис. 3.3). У 2018 році питома вага запланованих видатків на соціальну сферу складала 21,62% усіх видатків обласного бюджету, у 2019 році – зросли до 30,61%, а у 2020 році знову зменшились і склали 24,98%.

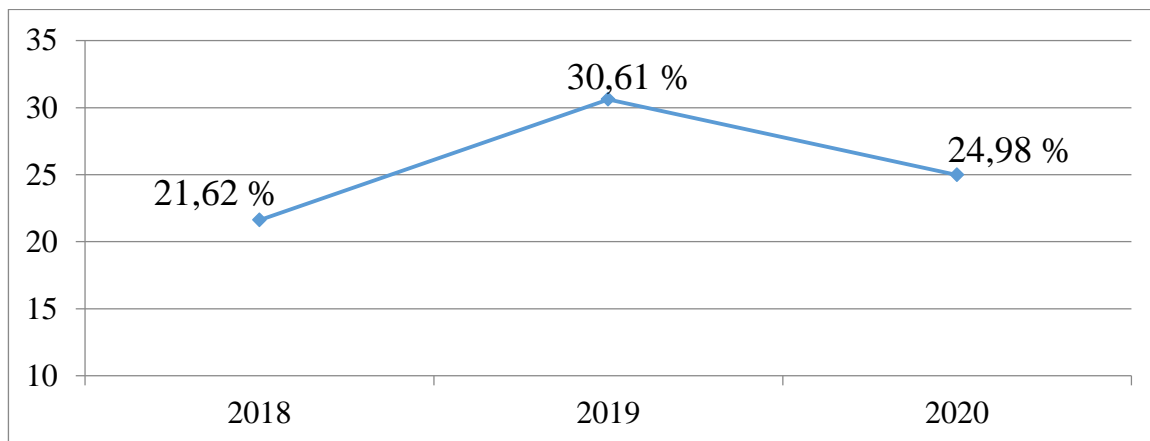

Рис. 3.3. Частка видатків на соціальну сферу Волинського обласного бюджету

*Джерело [40,41,42]

Традиційно найбільш затратними є програми у сфері освіти та охорони здоров'я. На фінансування освітніх програм у 2018 році було виділено у 9,7% (у 2019 році – 13,07) усіх коштів обласного бюджету, що у 10 раз більше коштів, ніж на програми, які реалізуються в сфері культури. Також 9,17 % (у 2019 – 13,00) видатків обласного бюджету виділено на охорону здоров'я. Загалом, найбільший обсяг фінансування припадає на сферу охорони здоров'я у 2020 році (11,31 %).

Таку ситуацію можна пояснити значними обсягами фінансування саме комплексної програми, яка діє у сфері охорони здоров'я та включає в себе декілька цільових програм пов'язаних із подолання наслідків пандемії коронавірусу.

У таблиці 3.2 проаналізуємо виконання бюджету за соціальними статтями витрат Волинської області у 2017-2020 роках.

Із таблиці 3.2 можемо зробити висновки про достатньо високий рівень виконання програм соціальної сери Волинської області. У 2018 році виконання запланованих видатків було здійснено на 100,37%, у 2019 – на 97,87%, а у 2020 році – на 95,97%. Слід відмітити, що низький рівень виконання спостерігається у 2019 році по напрямку «Соціальний захист та соціальне забезпечення» - лише 90,25%, що є негативним фактором, адже усі інші статті виконано майже на 100 %.

Таблиця 3.2

**Рівень виконання соціальних статей витрат бюджету
Волинської області у 2018-2020 роках, %**

Стаття видатків	Рівень виконання, %		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Державне управління	96,10	96,66	97,0
Освіта	99,52	99,70	100,00
Охорона здоров'я	104,45	99,69	99,03
Соціальний захист та соціальне забезпечення	101,64	90,25	95,83
Культура і мистецтво	100,77	100,87	94,04
Фізична культура, спорт	99,75	100,06	93,98
Усього соціальних видатків	100,37	97,87	95,97
Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів	73,34	90,75	95,84
Офіційні трансферти	97,84	90,20	93,22
Усього витрат	87,02	90,44	105,96

*Джерело [40,41,42]

У цілому по області у 2020 році виконувалось 1800 регіональних та місцевих програм. На їх реалізацію затверджені видатки у сумі 1831,2 млн. грн, з яких використано 1606,8 млн. гривень. Найбільші обсяги витрат у бюджетах міст обласного значення – Луцька (523,5 млн. грн.), Ковеля (151,8 млн. грн.), Нововолинська (75,5 млн. грн.), Володимира-Волинського (83,9 млн грн), обласному бюджеті – (261,1 млн. гривень). Серед бюджетів ТГ найвищі показники у Любомльському міському бюджеті (26,3 млн. грн.),

Боратинському сільському бюджеті (25,5 млн. грн.), Зарічанському сільському бюджеті (23,3 млн. гривень). Кошти місцевих бюджетів залучались на виконання заходів місцевих програм соціального захисту населення, житлово-комунального господарства, благоустрою, підтримки комунальних підприємств, освіти, охорони здоров'я, культури, спорту тощо.

Децентралізація передбачає передачу частини функцій держави по забезпеченню соціального захисту місцевого населення об'єднаним територіальним громадам (ОТГ). Розширення об'єднаних територіальних громад та зростання їх чисельності, призведе до розвитку місцевих бюджетів та збільшення частки видатків на соціально-економічний розвиток цих територій. При цьому все актуальнішим постає питання ефективного використання бюджетних коштів на соціальні витрати в умовах програмно-цільового методу планування цих видатків.

Необхідною передумовою підвищення ефективності використання інструментів програмно-цільової і проектної підтримки є набуття та розширення досвіду місцевих органів територіальних громад у визначенні соціальних пріоритетів їх розвитку та застосування стратегічного методу управління розвитком громад. Наразі існує проблеми у стратегічному баченні місцевих органів влади напрямків покращення соціального забезпечення громад. Зокрема, кошти місцевих бюджетів переважно використовуються на заміну вікон і розбудову спортивних майданчиків, а не на проекти соціального розвитку, наприклад, реконструкцію пам'яток архітектури тощо.

Розробка та впровадження, а також повноцінне фінансування проектів такого розвитку у громадах призводить до позитивних соціальних ефектів, серед яких можна виділити:

- отримання позитивного досвіду співпраці з місцевими органами влади;
- формування навичок з основ планування, раціональності рішень з реалізації цілей соціально-культурного розвитку територій;

- навик у пошуку джерел інвестицій для реалізації проектів та ініціатив, підвищення ефективності використання отриманих коштів та відповідальності місцевих органів у сфері забезпечення розвитку територій;
- відновлення та розширення інфраструктури соціально-культурних об'єктів;
- отримання додаткових трансфертів із обласного та державного бюджетів на такі проекти;
- розширення економічної самостійності ОТГ тощо.

Позитивні зміни у розвитку та функціонуванні соціальної та інших сфер діяльності місцевих органів влади можливі за рахунок усунення недоліків в управлінні розвитком територій, що зумовлені відсутністю досвіду .

Серед об'єднаних територіальних громад Волинської області найпопулярнішими проектами розвитку є проекти соціального спрямування, що не створюють матеріальну основу для ефективного функціонування територій. Це пояснюється необхідністю упорядкування шкіл та інших навчальних закладів, об'єктів житлово-комунального господарства, адже ці заходи для громади є знаковими, суттєвими та негайними, адже пов'язані із безпосереднім покращенням соціальної інфраструктури територій громад. Переважання соціальних проектів у видатках місцевих бюджетів зумовлене і таким важливим чинником, як низька вартість проектно-кошторисної документації для цих об'єктів.

Визначимо основні напрямки та заходи із підвищення ефективності розвитку соціальної сфери об'єднаних територіальних громад:

- посилення контролю за якістю затверджених до реалізації соціально-економічних проектів;
- пріоритетне спрямування фінансування на проекти, що мають значний та безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток територій;
- упорядкувати процес відбору проектів для фінансування на принципах важливості для регіону, а не зацікавленості певних осіб;

- перед затвердженням фінансування проводити попередню оцінку впливу капітальних проектів на соціально-економічний розвиток регіону та доцільності їх виконання;

- підвищити рівень освоєння бюджетних коштів та цільового використання бюджетних коштів.

Застосування цих напрямків призведе до підвищення ефективності використання коштів місцевого бюджету на виконання соціально-економічних програм та загального позитивного розвитку територій у цій сфері.

3.2. Забезпечення зростання фінансування за рахунок бюджету розвитку

Бюджет розвитку є основним джерелом фінансування капітальних витрат територій і забезпечує соціально-економічний розвиток через реалізацію проектів у цій сфері. Бюджет розвитку є складовою частиною місцевого бюджету та одним з найважливіших інструментів фінансової політики органів місцевого самоврядування в частині реалізації інвестиційних та інноваційних інфраструктурних проектів. Законодавчо встановлено перелік доходів такого бюджету та можливих напрямків їх використання для реалізації програм соціально-економічного розвитку відповідної території.

Призначення бюджету розвитку полягає у наступному: фінансування проектів збереження та розвитку історико-культурних місць України та заповідників; здійснення фінансування соціально-економічних проектів розвитку регіонів; фінансування інвестиційних проектів; будівництво та капітальний ремонт, реконструкція об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; фінансування розвитку дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризація та інформатизація загальноосвітніх навчальних закладів; природоохоронних заходів; інших заходів, пов'язаних з розширенням відтворенням [2].

Бюджет розвитку є складовою спеціального фонду місцевого бюджету. Відповідно до бюджетного законодавства, перелік надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів містить такі джерела:

- кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності, у тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;
- 90% коштів від продажу земельних ділянок не сільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення в державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації);
- капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджеті;
- місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному Бюджетним Кодексом України та іншими законами України. кошти пайової участі, у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»;
- плата за надання місцевих гарантій;
- дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;
- Кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними, (крім надходжень, визначених пунктами 10 і 11 частини першої статті 69-1 Бюджетного кодексу України).

Додатково Бюджетний кодекс передбачає механізм передачі коштів із загального фонду до спеціального (бюджету розвитку) — ці кошти і є основним джерелом надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів, у тому числі ОТГ.

Надходження до спеціального фонду місцевих бюджетів Волинської області за 2020 рік становлять 533,4 млн. гривень. Виконані усі види доходів, які були заплановані у спеціальному фонді, крім призначень за надходженням грантів (недоотримано до запланованого обсягу 2,9 млн. гривень). Кошти

недоотримані по проекту «Дороги, що з'єднують польські та українські кордони», що став переможцем конкурсу Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 та реалізовувався в Маневицькому районі (надходження коштів очікуються у 2021 році) [43].

До бюджету розвитку у 2020 році надійшло 110,8 млн. грн., з яких надходження коштів від продажу землі становлять 71,2 млн. грн., коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту – 30,4 млн. грн., коштів від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності – 9,2 млн. гривень. Порівняно з 2019 роком доходи бюджету розвитку збільшились на 27,4 млн. грн., або на 32,9 %.

У 2020 році в обласному та місцевих бюджетах на здійснення капітальних видатків в бюджетній сфері з усіх джерел фінансування передбачено 2802236,5 тис. грн., з яких використано 2411960,1 тис. гривень. За рахунок цих коштів проведено будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт автомобільних доріг, об'єктів соціально-культурної сфери; придбання спецтехніки, обладнання та інвентарю тощо. Загалом за 6 останніх років обсяг використання бюджету розвитку місцевих бюджетів області зріс більше, ніж в 2,6 рази, з 348,8 млн. грн. у 2014 році до 912 млн. грн. – у 2020 році (рис.3.3).

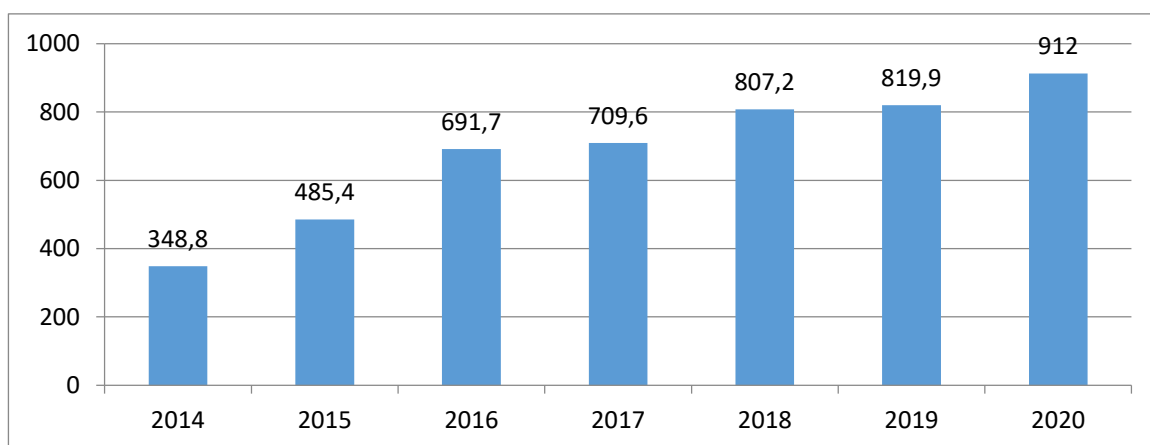

Рис. 3.3. Використання бюджету розвитку місцевими бюджетами Волинської області у 2014-2020 роках, млн. грн.

*Джерело [43]

У 2020 року видатки бюджету розвитку становили 911963,3 тис. грн, що на 92032,1 тис. грн більше від 2019 року. Кошти спрямовувались (разом із

залишками на початок року обсягом 23197 тис. грн), на реалізацію інвестиційних проєктів, придбання обладнання, техніки, предметів довгострокового користування, здійснення внесків до статутних фондів комунальних підприємств. Залишок коштів бюджету розвитку на кінець 2020 року склав 35 124,5 тис. грн., що на 11 762,2 тис. грн. більше від показників 2019 року.

Найбільша частка витрат у загальному обсязі бюджету розвитку Волинської області припадає на бюджет м. Луцька – 38,4, обласний бюджет – 11, бюджети м. Ковеля – 10,8, м. Володимира-Волинського – 5,9, Боратинської сільської об'єднаної територіальної громади – 2,5%, Підгайцівської сільської об'єднаної територіальної громади – 4,2, інші місцеві бюджети – 27,2 %.

На фінансування проєктів будівництва та регіонального розвитку за напрямком «Будівництво та регіональний розвиток» із загального та спеціального фондів місцевих бюджетів у 2020 році було передбачено 735768,1 тис. грн., з яких використано – 621834,9 тис. грн., що на 19910,3 тис. грн. більше у порівнянні з 2019 роком. Із загального обсягу ресурсу на будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів житлово-комунального господарства було використано 30284,3 тис. грн.; освітніх установ та закладів – 73 966 тис. грн.; медичних установ та закладів за – 8650,1 тис. грн, закладів соціальної сфери – 2058 тис. грн; будівництво установ та закладів культури – 32790,4 тис. грн.; споруд, установ та закладів фізичної культури та спорту – 14442,5 тис. грн.; інших об'єктів комунальної власності – 7638,3 тис. гривень [43].

Залучення коштів державного фонду регіонального розвитку, окремих субвенцій з державного бюджету, коштів обласного та місцевих бюджетів дало можливість у 2020 році завершити важливі для області об'єкти – «Капітальний ремонт Люблинецької загальноосвітньої школи I-III ступеня», «Будівництво Луківської загальноосвітньої школи I-III ступеня», «Реконструкція «Маневицької загальноосвітньої школи I-III ступеня № 2», «Будівництво дошкільного навчального закладу у с. Дачне», «Реконструкція загальноосвітньої школи I-III ступеня-дитячий садок с. Жиричі», «Будівництво

дитячого садка в с. Крупа», «Реконструкція з добудовою спортивного залу, їдальні та новим будівництвом котельні навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступеня – дошкільний навчальний заклад» у с. Вербка», «Реконструкція з добудовою класних кімнат, їдальні і спортзалу загальноосвітньої школи I-III ступеня у с. Гірки». Продовжено роботи з реконструкції загальноосвітньої школи I-III ступеня у с. Піща та будівництва загальноосвітньої школи I-III ступеня у с. Башлики, які планується завершити у 2021 році. Розпочаті роботи по будівництву загальноосвітньої школи I-III ступеня у с. Стобихівка.

У 2020 році на проведення робіт, пов'язаних з будівництвом, ремонтом і утриманням доріг загального користування місцевого та державного значення, доріг комунальної власності, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів проведено видатки у сумі 918 767,3 тис. грн., що на 91298,8 тис. грн., або 11% більше від 2019 року. Таке збільшення фінансового ресурсу пов'язане із збільшенням обсягу субвенції з державного бюджету. На поточний ремонт та утримання доріг області спрямовано 344509,4 тис. грн (37 %), будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт – 574257,9 тис. грн (63%). За джерелами коштів, що були залучені на проведення робіт з утримання та розвитку автомобільних доріг області найбільшу частку займає субвенція з державного бюджету – 781 454,2 тис. грн., або 85 %.; кошти місцевих бюджетів – 137313,1 тис. грн. або 15 %.

Отже, видатки бюджету розвитку Волинської області значно зросли у 2020 році порівняно із попередніми роками. Але як бачимо програми розвитку фінансуються на 85% за рахунок субвенцій із державного бюджету, тому актуальним є питання зростання власних доходів місцевих бюджетів, що будуть спрямовані на вирішення завдань із будівництва та розвитку Волинської області.

Для забезпечення виконання даних завдань необхідно як зміцнити дохідну частину бюджету розвитку шляхом створення нових джерел надходжень до бюджетів розвитку, забезпечення розвитку малого та середнього

бізнесу, як основи забезпечення дохідної частини бюджету, так і зробити оптимальною видаткову структуру бюджету, забезпеченням прозорого та відкритого використання бюджетних засобів направлених на розвиток територіальних громад та зниженням фінансування за деякими статтями бюджету розвитку, для економії бюджетних коштів, або використання їх на більш необхідні потреби та ін.

Щоб зміцнити ресурсну базу місцевого самоврядування, потрібно:

- втілити ряд законодавчих ініціатив щодо закріплення за органами місцевого самоврядування відрахувань від загальнодержавних податків;
- запровадження системи інвентаризації майна та майнових прав, удосконалення методики грошової оцінки земельних ділянок з метою ефективного справляння податку на нерухоме майно;
- створення дієвого механізму погашення податкового боргу.

Розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління сплатою місцевих податків і зборів передбачає, що місцеві ради отримують право встановлювати податкові пільги та преференції, розміри ставок у широких межах і реалізувати принцип повсюдності щодо бази оподаткування.

На наш погляд, перелік доходів бюджету розвитку слід доповнити новими джерелами, оскільки зростання обсягів цього бюджету сьогодні може відбуватися лише завдяки надходженням, а резерви для збільшення законодавчо встановленої дохідної бази є низькими. Можна повернутись до минулої практики залучення місцевих податків до бюджету розвитку, щоб громада знала, що покращення місцевої інфраструктури (ремонт доріг, тротуарів, купівля тролейбусів, дитячих майданчиків, капітальні ремонти в соціально-культурних закладах) напряду залежить від сплачених нею місцевих податків. Одночасно потрібно підвищити ефективність фінансового контролю у сфері використання бюджетних коштів та забезпечити реальну відповідальність за розкрадання чи неефективне використання коштів бюджету розвитку громади.

Отже, бюджет розвитку є основною складовою соціально – економічного розвитку територіальних громад, та повинен забезпечувати їх поточні потреби та визначати основні напрями розвитку території.

3.3. Активізація бренд-менеджменту в області, як інструмент підвищення рівня соціально-економічного розвитку залучення бюджетних коштів

Щоб бути успішною, кожна громада визначає власний шлях розвитку, опираючись на особливості географічного розташування та ті ресурси, які є на її території. Для цього більшість об'єднань розробляє стратегію розвитку: визначає конкретні напрями роботи на певний період, в результаті яких зміниться якість життя місцевих мешканців.

Зараз діяльність місцевого самоврядування спрямована на те, щоб розвивати території в нових умовах, які сформовані завдяки реформі з децентралізації. З'явилося багато нових можливостей, відповідно - зобов'язань і відповідальності. Щоб громада була впізнаваною, вона має розробити власний бренд, який би допоміг вирізнити її унікальність і виокремити територію з-поміж інших. Брендом можуть бути кількасотлітні храми, які відвідають потенційні туристи, органічна продукція чи особливий мед, який виробляють місцеві пасічники, а також відомі історичні постаті.

Складовими бренду є розробка логотипу і створення короткого слогану або девізу бренду. Часто в громадах плутають герб громади із певними геральдичними символами та офіційно затвердженими кольорами, і логотип, який може бути досить вільної форми. Проте саме логотип легко наноситься на сувенірну продукцію та на вироби, які виготовляються саме на цій території. А це — реклама і впізнаваність.

Традиційно під брендом розуміють знак, символ, слово чи їх поєднання, які у своїй сукупності сприймаються споживачами як відома торгова марка,

допомагають ідентифікувати товари та послуги виробника і вирізнити їх із-поміж продукції конкурентів. Але бренд може бути притаманний і території.

Зокрема волинська область позиціонує себе як туристичний регіон з багатими рекреаційними можливостями. Саме тому у 2017 році було створено новий бренд «Волинь унікальна». Туристичним лого Волині стала робота під назвою «Волинь унікальна» (рис. 3.4), автором якої є дизайнер-художник з Івано-Франківської області. Розвиток бренду Волині та його пізнаваності – важливе завдання на найближчі роки.

Бренди відіграють важливу роль також і в просуванні туристських територій. Так, бренд є своєрідною запорукою розвитку туристичного напрямку. Провідні країни світу успішно використовують свої бренди, щоб їх впізнавали туристи і поверталися знову за новими емоціями і враженнями. В уяві потенційного туриста той чи інший регіон пов'язаний із конкретними образами, які асоціюються з його спеціалізацією на певних видах туризму і позиціонують його як специфічний об'єкт.

Рис. 3.4. Лого Волині «Волинь унікальна»

Трапляється, що деякі бренди початково стали «розкрученими» саме завдяки туризму і лише згодом, вже будучи візитівками територій, почали

допомагати останнім просуватися на туристичному ринку, підвищувати популярність та атрактивну привабливість.

Бренд туристської території – це сформована у свідомості споживача послуг гостинності сукупність уявлень, асоціацій, думок щодо пропозиції видів послуг, їх якості, місця розташування об'єктів інфраструктури, наявності природно-рекреаційних та культурно-пізнавальних ресурсів, оздоровчих властивостей територій та курортів, рівня розвитку мережевих структур, які впливають на мотивацію відвідати цю територію.

Бренд туристської території ідентифікує сукупність комплексних рекреаційно-туристичних послуг, які об'єднані в конкретний ринковий продукт; територію, сприятливу для організації відпочинку; рівень обслуговування, властивий туристському регіону. В узагальненому вигляді бренд туристської території – це її імідж; це сукупність уявлень споживача про туристичний продукт території; це те, з чим вона асоціюється і чим запам'ятовується місцевим жителям, туристам та інвесторам. Іншими словами, бренд туристської території – це, насамперед, ідентичність, системно виражена в яскравих і привабливих ідеях, символах, цінностях та образах.

Створення власного бренду дає змогу територіям залучати зовнішні та активізувати внутрішні ресурси, підвищувати якість життя та, власне, підвищувати конкурентоспроможність. Водночас органи влади і суб'єкти господарювання туристичної галузі позбавлені сьогодні іншого вибору, ніж упроваджувати ефективні маркетингові стратегії формування позитивного іміджу територій [49].

Мета брендингу території полягає у створенні сильного конкурентоспроможного регіону. Формуючи бренд території, необхідно враховувати комплексність і суперечливість інтересів споживачів та максимально прагнути при цьому до їх узгодження.

У випадку багатьох українських міст та інших окремих територій їх бренди з'явилися в результаті тривалого історико-культурного розвитку (Львів, Одеса, Полтава, Батурин, Чигирин, Чернігів, Хортиця, ін.). Водночас поява

бренду Харкова Smart city, Кривого Рогу – «Місто довжиною в життя», Генічеська – «Міст у відпочинок», Києва – «Місто, де все починається», Вінниці – «Місто ідей» та ін. подібно національному бренду України стала можливою завдяки цілеспрямованому брендингу

Поліпшенню іміджу Волинської області як туристичного центру та вигідному його позиціюванню, а також підвищенню ефективності функціонування туристичної сфери області покликана сприяти Стратегія розвитку Волинської області до 2027 р [44,45].

Зокрема, Стратегія передбачає, що особливу увагу необхідно приділити відновленню наявних в області пам'яток архітектури, найперше Олицької резиденції, що спорудили за часів литовського князя Миколи Радзивілла в середині XVI сторіччя, одного з перших квадратних бастіонів на теренах теперішньої України. За схожість із резиденцією французьких королів, Олицький замок дослідники називають українським Версалем. Враховуючи, що захист історичної спадщини є одним із пріоритетних напрямів культурної політики усіх держав світу, яка здійснюється під егідою ЮНЕСКО, збереження історичних пам'яток для майбутніх поколінь стане поштовхом для зрушень у сфері збереження архітектурної спадщини Волинської області та дозволить створити належні умови для залучення коштів приватних інвесторів та міжнародних організацій до реалізації заходів, а саме: відновлення та реставрації 11 пам'яток архітектури, розробку 5 нових туристичних маршрутів, створення мережі музейних закладів в смт Олика у відреставрованих пам'ятках архітектури, тощо.

На виконання заходів Програми розвитку туризму та рекреації в області на 2016-2020 роки, сектором туризму департаменту інфраструктури та туризму було розроблено та видано новий промоційний каталог «Волинь унікальна».

На сторінках глянцею (польською, українською та англійською мовами) представлено пам'ятки архітектури, музеї, унікальні та історичні місця, заклади проживання (готелі, бази відпочинку, хостели, садиби), лікування (санаторії) та харчування. Також можна ознайомитись із наявною інфраструктурою області,

прочитати про можливості пригодницького та активного відпочинку, дізнатись про найбільші фестивалі («Бандерштат», «Ніч в Луцькому замку», «Князівський бенкет», «Княжий», «Мандрівний вішак», «LutskFoodFest», «Art Jazz», «Криївка перця»), тематичні свята («Купайла в Дерно», обжинки, «Смаковиця по-Володимирськи») і змагання («Доброволець», «Звитяга, триатлон «Polissia Challenge Cup», «Поліська регата») які проходять на території Волинської області.

Розроблено та впроваджено туристичні локації для відвідування, а саме:

- ДП «Волинський лісовий селекційно-насіненевий центр»,
- клуб-музей у с. Баїв Луцького району, найвищу точку Волинської області,
- «Павлівський пивзавод»,
- сироварню «Старий Порицьк».

Також творено декілька туристичних маршрутів у Цуманській, Голобській та Торчинській ОТГ. Зокрема, у Цуманській ОТГ напрацьовано квест, у який включено відвідування місцевого музею. В рамках квесту розроблено дитячий, дорослий та вело- маршрут. Туристичний маршрут у Голобській ОТГ орієнтований на огляд історичних пам'яток. У Торчинській ОТГ організовують так званий «равлик тур». Зазначені маршрути орієновані на внутрішнього туриста. Маршрути для іноземних туристів наразі ще розробляються.

Найбільш популярним та відвідуваним місцем Волині є озеро Світязь. У 160 км від Луцька знаходиться найвідоміше озеро Волині – Світязь, глибина якого досягає 61 м (що можна порівняти до висоти 18-поверхового будинку). Це найглибше і найбільше озеро карстового походження в Україні, що входить до групи Шацьких озер. Біля берега тут дрібно, а на глибині можна вдосталь насолодитися дайвінгом. Вода Світязя має цілющі властивості: в її складі – срібло, йод і гліцерин.

Для збереження та розвитку цього туристичного центру, його активно розвивають останнім часом. Інфраструктура Світязя розвивається: недавно тут

побудували нову 60-метрову набережну, велодоріжки і парковки, планують ставити електрозаправки. А також запустили нову систему каналізації навколо всіх озер – завдяки європейському гранту в 6 млн. Євро.

На Волині сподіваються, що потік внутрішніх туристів до регіону зростатиме в умовах посткарантинного відпочинку, тож розробили 7 ключових маршрутів для майбутніх гостей.

Відтак, на Волині розробили 7 ключових маршрутів, що передбачають не лише відвідування музеїв чи пам'яток, а й екстрим – сплави на човнах і байдарках, катання на позашляховиках. Не оминули увагою й популярний нині гастротуризм.

Перший напрямок: Луцьк (Луцький Замок, підземелля, Старе місто, музеї: художній, Волинської ікони, краєзнавчий, Луцького братства, сучасного мистецтва Корсаків, зоопарк).

Другий напрямок: Луцьк – Затурці (музей В. Липинського) – Зимне (монастир) – Володимир-Волинський (заповідник Древній Володимир) – Устилуг (музей І. Стравінського).

Третій напрямок: Луцьк – Воротнів (заказник) – Олика (резиденція Радзівіллів, костел св. Трійці) – Цумань (національний природний парк «Цуманська пуца») – Грем'яче (санаторій «Пролісок»).

Четвертий напрямок: Луцьк – Жидичин (монастир) – Рокині (скансен) – Переспа (музей Першої світової війни) – Колодяжне (музей-садиба Лесі Українки) – Ковель.

П'ятий напрямок: Луцьк – Старий Чорторийськ (панорама р. Стир) – Оконськ (джерела, форелеве господарство) – Костюхівка (Центр польсько-українського діалогу) – Маневичі (човен-довбанка) – Любешів (національний парк «Прип'ять – Стохід») – Сваловичі (сплави, екотуризм).

Шостий напрямок: Луцьк – Баїв (Музей меду) – Берестечко – Брани (найвища точка Волинської області) – Павлівка (пивзавод) – Старий Порицьк (екосироварня).

Сьомий напрямок: Луцьк – Шацьк (національний природний парк) – Світязь (активний відпочинок: сплави на човнах, байдарках, мотузковий парк, велокатання, катання на позашляховиках, риболовля, гастрономія тощо).

Успіх формування та управління брендом туристської території в умовах посилення конкурентної боротьби за частку туристів є запорукою активізації споживчого попиту, а разом з тим, зростання інвестицій та дохідності суб'єктів господарювання, надходжень до місцевого бюджету. Не викликає заперечень: туристські території, представлені якісним брендом, отримують кращі показники туристичної діяльності.

Отже, успішний бренд-менеджмент Волинської області призведе до розвитку туристичної галузі, сприятиме зростання потоку туристів як внутрішніх, так і іноземних, що в свою чергу, сприятиме зростанню доходів місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ

Отже, ефективним напрямом забезпечення збалансованості бюджетної системи в Україні має стати перетворення місцевих бюджетів у дієвий інструмент соціально-економічного розвитку регіонів. Однак від ефективності регіональної політики залежить обсяг бюджетного фінансування, а отже, життєвий рівень територіального населення. Важливе значення для забезпечення фінансування, реального сектора та сфери послуг на відповідній території має розроблення бюджету розвитку у складі місцевих бюджетів. За допомогою місцевих бюджетів реалізуються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей національного господарства, здійснюється підтримка вітчизняних виробників, фінансуються заходи з підвищення життєвого рівня населення, створення нових робочих місць, з реабілітації та працевлаштування інвалідів, виплачуються допомоги незаконно депортованим особам, біженцям, реабілітованим.

Нами з'ясовано, що бюджет органів місцевого самоврядування повинен бути головним фінансовим документом певної територіальної громади, до якого максимально можливо включатимуться всі кошти і видатки, що здійснюються на такому рівні самоврядування. Тільки через включення до бюджету, що приймається безпосередньо населенням або вибраним органом представників територіальної громади, можна забезпечити найбільшу ефективність, прозорість, достовірність, контрольованість формування і розподілу фінансових ресурсів на мікрорівні управління, який є однією з найважливіших складових сучасних демократичних держав – місцеве самоврядування.

Таким чином, в процесі дослідження було визначено, що місцеві бюджети – це сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства. За

своїм складом, місцеві бюджети – це цільові фонди грошових засобів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади, які в сукупності із коштами муніципальних підприємств, позабюджетних валютних фондів, іншими грошовими доходами і накопиченнями, являють собою фінансові ресурси місцевого самоврядування.

Також з'ясовано, що соціально-економічний розвиток регіону відображає єдність і розвиток всіх аспектів, сфер і фаз суспільного відтворення з урахуванням єдності продуктивних сил і соціально-економічних відносин, що проявляються у процесі життєдіяльності людини. Основні складові даної категорії визначаються за економічною, соціальною, екологічною, демографічною сферами суспільного виробництва. Соціально-економічний розвиток включає такі аспекти: зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках.

Разом з тим, основними напрямками використання регіональних бюджетних ресурсів України є фінансування соціального захисту і соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти. З огляду на це слід зазначити, що на сучасному етапі ринкових перетворень місцеві бюджети повинні бути дійовим засобом впливу на регіональну економіку.

Для аналізу територіальних бюджетів було запропоновано застосовувати такі бюджетні коефіцієнти: співвідношення регулюючих і власних доходів; автономії, як відношення власних доходів до загальних доходів; забезпеченості мінімальних видатків власними доходами; бюджетної заборгованості як відношення бюджетної заборгованості до загальної суми бюджетних видатків; бюджетної результативності регіону, як відношення територіальних бюджетних доходів до середньорічної чисельності населення регіону; бюджетної забезпеченості населення, як відношення загальної суми бюджетних видатків до середньорічної чисельності населення регіону. Аналіз бюджетних показників слід проводити окремо за доходами і видатками, державним боргом, показниками загального та спеціального фондів бюджету.

У ході аналізу доходів обласного бюджету Волинської області було з'ясовано, що у 2019 році його доходи зменшились на 174,3 млн. грн. або на 20,8%, порівняно із 2018 роком, а у 2020 році - зменшились майже на 392 млн. грн., або на 60% порівняно із попереднім роком. Такі кардинальні зміни у обсягах обласного бюджету пов'язані із розвитком програми децентралізації, що з 2014 року впроваджується в Україні. До бюджету розвитку Волинської області у 2020 році надійшло 110,8 млн. грн., з яких надходження коштів від продажу землі становлять 71,2 млн. грн., коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту – 30,4 млн. грн., коштів від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності – 9,2 млн. гривень. Порівняно з 2019 роком доходи бюджету розвитку збільшились на 27,4 млн. грн., або на 32,9 %.

Цей аналіз показав, що у 2018-2020 роках частка загального фонду обласного бюджету Волинської області залишалась стабільно високою. У 2018 році його питома вага стала дала 81,49%, у 2019 - 88,68, а у 2020 році спостерігається значне зниження до 65,77%. Відповідно у 2020 році відбулося зростання обсягу спеціального фонду бюджету до 34,23%. Основними доходами обласного бюджету були офіційні трансферти. Їх частка зменшувалась протягом 2018-2020 років з 79,98 до 66,74%. Також слід відмітити, що основою трансфертів є субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Їх питома вага складала 71,61% у 2018 році, 76,82% у 2019 та 51,09% у 2020 році. Найбільшими субвенціями з державного бюджету були освітня та медична субвенція.

Дослідження структури видатків бюджету Волинської області показало, що у структурі бюджету переважають видатки з загального фонду. Їх питома вага у 2018 році складала 75,21%, у 2019 вона зросла та склала 83,67%, а у 2020 році частка цих видатків знизилась до 63,53%. У 2020 році було перевиконано обласний бюджет з неподаткових доходів на 20,24%. За іншими статтями виконання бюджету складає майже 100%, що призвело до майже повного виконання усього бюджету у 2020 році.

За результатами дослідження, можна зробити висновок про низький відсоток виконання соціально-економічних проектів у 2018-2020 роках – лише 46,53%, тобто із 144 запланованих проектів, виконано повністю лише 67. Отже, як бачимо, найбільшими за обсягами фінансування є проекти, що пов'язані із будівництвом та реконструкцією шкіл, дитячих садочків та інших закладів освіти.

Також визначено, що однією з форм залучення інвестицій були проекти транскордонного співробітництва. Проекти транскордонного співробітництва є одним із елементів регіонального розвитку і реалізуються в Україні за рахунок коштів, визначених відповідними програмами Європейського союзу та державного бюджету України.

Для підвищення рівня соціально-економічного розвитку Волинської області та залучення бюджетних коштів, запропоновано активізувати бренд-менеджмент територій. Бренд туристської території – це сформована у свідомості споживача послуг гостинності сукупність уявлень, асоціацій, думок щодо пропозиції видів послуг, їх якості, місця розташування об'єктів інфраструктури, наявності природно-рекреаційних та культурно-пізнавальних ресурсів, оздоровчих властивостей територій та курортів, рівня розвитку мережевих структур, які впливають на мотивацію відвідати цю територію.

Визначено, що мета брендингу території полягає у створенні сильного конкурентоспроможного регіону. Формуючи бренд території, необхідно враховувати комплексність і суперечливість інтересів споживачів та максимально прагнути при цьому до їх узгодження. Не викликає заперечень: туристські території, представлені якісним брендом, отримують кращі показники туристичної діяльності.

Отже, успішний бренд-менеджмент Волинської області призведе до розвитку туристичної галузі, сприятиме зростання потоку туристів як внутрішніх, так і іноземних, що в свою чергу, сприятиме зростанню доходів місцевих бюджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 02.09.2021)
2. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2000 року №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 03.09.2021)
3. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 року URL: <https://urist-ua.net> (дата звернення 02.09.2021)
4. Бондарук Т. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2011. №2. С. 168-171.
5. Брязкало А.Є. Теоретичні аспекти сутності місцевих бюджетів в Україні – URL: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2013/v3/NV-2013-V3_42.pdf (дата звернення 02.09.2021)
6. Буряченко А.Є. Формування концепції комплексного регіонального розвитку. *Формування ринкової економіки*. 2013. №29. С. 78-93
7. Василик О. Д. Бюджетна система України: підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
8. Василик О.Д. Теоретичні основи побудови бюджетного механізму. *Фінанси України*. 2000. №11. С.38-46.
9. Васильєва Н. В. та інші. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук. К.: 2017. 119 с.
10. Васильєва Н. Підвищення соціальної спрямованості місцевих бюджетів. *Управління сучасним містом*. 2004. №1-3.
11. Вовна Н. Наукова парадигма доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів* 2017. №2(11). с. 49-62

12. Ворона П. В. Механізми впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток регіону. *Теорія та практика державного управління*. 2009. №2. С. 7-14.

13. Гедз М.Й. Структура потенціалу регіонів в умовах модернізації перетворень. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. №5 (109). С. 3-10

14. Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста / С.М. Тимошенко. Рівне: НУВГП, 2008. 264 с.

15. Дахнова О.Є., Матросова І.В. Місцеві бюджети як основа фінансового забезпечення розвитку регіонів України. *Молодий вчений*. 2017. №9 (49). С. 514-519

16. Доходи та видатки місцевих бюджетів: коротко про головне URL: <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/>(дата звернення 02.09.2021)

17. Євдокімова М.О. Місцеві фінанси: навч. посібник. ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Х.: 2014. 343 с.

18. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 року URL: <https://urist-ua.net>(дата звернення 02.09.2021)

19. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К.: НІОС, 2000. 384 с.

20. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України. К.: Т-во «Знання», 1999. 386 с.

21. Лободіна З.М. Вплив місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій в контексті проведення бюджетної реформи. *Інноваційна економіка*. 2012. №9(35). С. 124-128

22. Матвеева О. Використання економічно-орієнтованого підходу до визначення поняття «місцеві бюджети» як основи фінансового забезпечення місцевого самоврядування. — URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10moyzms.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10moyzms.pdf)(дата звернення 02.09.2021)

23. Мельник В.І., Зілінська А.С. Теоретичні аспекти визначення сутності та роль місцевих бюджетів. - URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19263> (дата звернення 02.09.2021)

24. Міжнародна технічна допомога. URL: <https://voladm.gov.ua/category/mizhnarodna-tehnichna-dopomoga/1/>(дата звернення 02.09.2021)

25. Місцеві бюджети. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=26000000000> (дата звернення 02.09.2021)

26. Микитюк І. Застосування методів економічного аналізу в управлінні бюджетними коштами. *Вісник КНТЕУ*. 2010. №6. 89-99

27. Мярковський А.І. Формування місцевих бюджетів як складова соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. *Наукові праці НДФІ*. 2009. №2. С. 3-17.

28. Назарова М.І. Стимули соціально-економічного розвитку регіону. *Економіка і держава*. 2011. №11. С. 88-90

29. Науменко А.М. Сутність та функції місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2511/1/Z_9_2006-363-369.pdf(дата звернення 02.09.2021)

30. Ніколаєва О.М, Маглаперідзе А.С. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 354 с.

31. Онищенко С.В., Величко Ю.Є. Місцеві бюджети: проблеми їх наповнення та особливості використання в умовах бюджетної децентралізації. *Молодий вчений*. 2017 №5(45). 659-693

32. Осадчук Н. В. Місцеві бюджети і їх роль у регіональному розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. №9. С. 219-223.

33. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2006. № 4. С.24-37.

34. Пашкевич М.С. Соціально-економічний розвиток регіонів України: особливості та пріоритети. *Ефективна економіка*. 2010. №12
35. Поляк Г.Б. Бюджетная система России. Учебник. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007, 703 с.
36. Постанова Про затвердження Порядку оцінки проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-17> (дата звернення 02.09.2021)
37. Про обласний бюджет на 2020 рік: Рішення Волинської обласної ради від 12.02.2020 року №28/11. URL: <http://volynrada.gov.ua/budget/pro-oblasni-byudzheth-na-2020-rik>(дата звернення 02.09.2021)
38. Програма транскордонного співробітництва. URL: <https://www.pbu2020.eu/ua/pages/251>(дата звернення 02.09.2021)
39. Раделицький Ю.О. Теоретико-системні основи визначення місцевих бюджетів. *Гроші. Фінанси. Кредит*. 2017. №14. С. 125-130
40. Річний звіт про виконання бюджету області за 2018 рік . URL: <http://www.finance.voladm.gov.ua/category/c-19-54/>(дата звернення 02.09.2021)
41. Річний звіт про виконання бюджету області за 2019 рік. URL: <http://www.finance.voladm.gov.ua/category/c-19-54/>(дата звернення 02.09.2021)
42. Річний звіт про виконання бюджету області за 2020 рік . URL: <http://www.finance.voladm.gov.ua/articles/id-1887/> (дата звернення 02.09.2021)
43. Соціально-економічне становище області у 2020 році. URL: <http://volynrada.gov.ua>(дата звернення 02.09.2021)
44. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року. URL: <https://voladm.gov.ua/article/plan-zahodiv-na-2018-2020-roki-z-realizaciyi-strategiyi-rozvitku-volinskoyi-oblasti>(дата звернення 02.09.2021)
45. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. URL: <https://voladm.gov.ua/article/strategiya-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/> (дата звернення 02.09.2021)

46. Сукрушева Г.О. Місцеві бюджети як основна ланка місцевих фінансів України. *Науково-технічний збірник*. №102. С. 220-227
47. Сунцова О.О. Місцеві фінанси. К.: ЦУЛ, 2010. 488 с.
48. Чорна Н.М. Значення місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіонів. Електронний ресурс. Режим доступу: // <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/735> (дата звернення 02.09.2021)
49. Чорна Н.М., Мартинова Л.Б. Брендинг як інструмент підвищення туристичної привабливості території (на матеріалах м. Вінниці). *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 40. с. 115-120
50. Юрчишена Л.В., Горлов Є.І. Підвищення доходів місцевих бюджетів на основі стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. *Фінанси, облік, банки*. 2018. №1(23). с. 193-202